

Αμέλια Έρχαρτ

Γεννημένη πιλότος

Νόμιζα τότε πως είχα κάνει πραγματικότητα τη μεγαλύτερη φιλοδοξία μου, όμως σύντομα κατάλαβα πως η φιλοδοξία έχει κεφάλια περισσότερα κι από της Δερναίας Ύδρας. Και κάθε καινούριο που φυτρώνει, είναι μεγαλύτερο από όλα τα προηγούμενα.

Πρωτοπόρος της αεροπλοΐας, η πρώτη γυναίκα που πέταξε μόνη της πάνω από τον Ατλαντικό ωκεανό. Έγραψε πολλά βιβλία γύρω από την εμπειρία της ως πιλότου, εργάστηκε σκληρά για την καθιέρωση των γυναικών στον χώρο της και εξαφανίστηκε μυστηριωδώς προσπαθώντας να κάνει με το αεροσκάφος της τον γύρο της Γης.

- 1897** Γεννιέται στις ΗΠΑ.
- 1908** Βλέπει για πρώτη φορά στη ζωή της αεροπλάνο σε μια έκθεση στην Αϊόβα.
- 1921** Ξεκινάει μαθήματα αεροπλοΐας.
- 1928** Γίνεται η πρώτη γυναίκα που διασχίζει πετώντας τον Ατλαντικό ωκεανό.
- 1937** Εξαφανίζεται στον Ειρηνικό ωκεανό, προσπαθώντας να κάνει τον γύρο του κόσμου με αεροπλάνο.

Είμαι σίγουρη πως θα ψάχνουν να μας βρουν – το ζήτημα είναι πόσο σύντομα θα τα καταφέρουν. Θα προλάβουν να μας εντοπίσουν όσο ακόμα γεμίζουν οι μικρές μας λακκούβες με νερό της βροχής; Τα θαλασσινά και οι κελώνες που ψαρεύουμε δε θα τελειώσουν σύντομα, ελπίζω, και όσο καταφέρνουμε να ανάβουμε φωτιά δε μας φοβίζει το κρύο, αλλά τι μπορούμε να κάνουμε για τη μοναξιά και για τη δίψα;

Βράζω νερό σε ό,τι μικρό βαζάκι από καλλυντικά και φάρμακα. Ξετρυπώνω στις αποσκευές μου – χθες άδειασα την κρέμα για τις πανάδες. Βράζω νερό και απαγγέλλω δυνατά όσα από τα αγαπημένα μου ποιήματα μπορώ να θυμηθώ. Βράζω νερό και θυμάμαι την πρώτη φορά που είδα αληθινό αεροπλάνο. Κι ύστερα την πρώτη φορά που κατάλαβα πως η ζωή μου θα έμενε μισή αν δε μάθαινα να πετάω.

Αεροπλάνο είδα για πρώτη φορά όταν ήμουν 10 χρονών, στην Πολιτειακή Έκθεση της Αϊόβα, που μας πήγε ο μπαμπάς με την

αδερφή μου την Πίτζι. Δε μου έκανε, όμως, καμία εντύπωση – μου φάνηκε εντελώς αδιάφορο και πολύ σκουριασμένο. Μόλις που του έριξα μια ματιά κι αμέσως ζήτησα να ξαναπάμε στο καρουζέλ.

Η Πίτζι κι εγώ μεγαλώναμε με τρόπο που δεν ταίριαζε με τις συνήθειες της εποχής μας. Φορούσαμε κάτι άνετες βράκες, που έβγαζαν από τα ρούχα της τη συντηρητική γιαγιά μας και έκαναν τα υπόλοιπα κοριτσάκια της γειτονιάς να μας κοιτάζουν παραξενεμένα.

Φεύγαμε κάθε μέρα και εξερευνούσαμε τα σοκάκια – εγώ μπροστά, αρχηγός, και η Πίτζι να με ακολουθεί πρόθυμα. Σκαρφαλώναμε σε δέντρα, κυνηγούσαμε αρουραίους και κατεβαίναμε με φόρα τις πλαγιές, ξαπλωμένες μπρούμυτα στο έλκνηρό μας.

Είχαμε φτιάξει στη στέγη της αποθήκης μας και μια ράμπα, σαν το τρενάκι του τρόμου στο λούνα παρκ, από ξύλα και ροδάκια από πατίνια. Την πρώτη φορά που τη δοκιμάσαμε, το ξύλινο κουτί μας έσπασε κι εγώ βγήκα από μέσα

με ματωμένο χείλος και σκισμένο φόρεμα, εκστασιασμένη. «Αχ, Πιτς, είναι σαν να πετάς!» είπα, χωρίς να μου περνάει από το μυαλό πόσο σημαντικό για τη ζωή μου θα γινόταν το να πετάω.

Μέχρι τα 12, δεν είχα πάει καν σε κανονικό σχολείο. Μου άρεσε όμως πολύ το διάβασμα και περνούσα ώρες στη βιβλιοθήκη του σπιτιού μας – εκεί όπου έκανα και μάθημα με τη μαμά μου. Όταν τελικά πήγα σχολείο, η δυστυχία μου φαινόταν από μέτρα μακριά: οι συμμαθητές μου με περιέγραφαν ως «το κορίτσι που είναι πάντα ντυμένο στα καφέ και περιφέρεται μόνο».

Στην πραγματικότητα, το σχολείο με ενδιέφερε μόνο για ένα πράγμα: για τη δουλειά που θα μου επέτρεπε να κάνω όταν θα μεγάλωνα. Στο σημειωματάριό μου κρατούσα όλο αποκόμματα σχετικά με γυναίκες που πετύχαιναν σε ανδροκρατούμενες δουλειές: στη σκηνοθεσία και παραγωγή ταινιών, για παράδειγμα, στη νομική, στη διαφήμιση, στη μηχανολογία, στις επιχειρήσεις. Μια τέτοια συναρπαστική ζωή ήθελα, μια τέτοια καριέρα, για να ξεφύγω από όλα τα δύσκολα που είχα ζήσει ως παιδί: τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειάς μας, το διαζύγιο των γονιών μου, τον πατέρα μου που είχε γίνει αλκοολικός, τις ασταμάτητες μετακομίσεις.

Ίσως γι' αυτό ένιωθα πάντα πως η ασφάλεια και η «φωλίτσα» που ονειρεύονταν για το μέλλον τους οι συνομήλικές μου εμένα θα μου προκαλούσε ασφυξία. Εγώ είχα ανάγκη από κίνηση. Και από ελευθερία. Την ημέρα του γάμου μας με τον άντρα μου, τον Τζορτζ, του έστειλα ένα γράμμα. «Θέλω να καταλάβεις» του έλεγα «ότι δε θα σε κρατήσω ποτέ δέσμιο σε τίποτα μεσαιωνικούς κώδικες αφοσίωσης,

ούτε και θα θεωρήσω ποτέ πως είμαι υποχρεωμένη απέναντί σου αντίστοιχα. [...] Σε παρακαλώ, ας μην ανακατευτούμε ο ένας στη δουλειά ή στη διασκέδαση του άλλου... Μπορεί να χρειαστεί να κρατήσω ένα μέρος όπου θα μπορώ πότε πότε να πηγαίνω και να είμαι ο εαυτός μου. Γιατί δεν μπορώ να σου εγγυηθώ ότι θα καταφέρω να αντέξω τα δεσμά ενός κλουβιού, όσο ελκυστικό κι αν είναι. Και θέλω να μου υποσχεθείς –σκληρό, το ξέρω– ότι θα μ' αφήσεις να φύγω αν μέσα σ' ένα χρόνο δεν έχουμε βρει την ευτυχία εμείς οι δυο».

Έχουν περάσει 6 χρόνια από τότε. Και δε θέλω να φύγω, θέλω εκείνος να με βρει.

* * *

Πολλοί άνθρωποι νομίζουν πως δε φοβάμαι. Φυσικά και φοβάμαι, και μάλιστα πολύ. Το είπα και στον Τζορτζ πριν ξεκινήσουμε αυτό το ταξίδι. Ήμουν ενθουσιασμένη που θα έκανα επιτέλους το όνειρό μου πραγματικότητα, να κάνω πετώντας τον γύρο της Γης, όμως φοβόμουν κιόλας. Απλώς, φοβόμουν ακόμα περισσότερο να μην πετάξω. Το να μην πετάω γενικά. Πού με έκανες πού με έβρισκες, από μικρή, σε κάποιο άλογο ήμουν καβάλα. Ή ανεβασμένη παράνομα πάνω σε κάποια σκεπή. Ή οδηγούσα κάποιο γρήγορο αμάξι. Πώς θα μπορούσα, λοιπόν, να μείνω μακριά από τα αεροπλάνα;

Χρειάστηκε, ωστόσο, να φτάσω 23 χρονών για ν' ανέβω κανονικά σε αεροπλάνο, ως επιβάτης, και να αποφασίσω ότι, για μένα, το να είμαι επιβάτης ήταν το λιγότερο ενδιαφέρον πράγμα που μπορούσε να κάνει κανείς στον αέρα.

Το 1917 είχα πάει να επισκεφτώ

Πολλοί άνθρωποι νομίζουν πως
δε φοβάμαι. Φυσικά και φοβάμαι,
και μάλιστα πολύ.

για τα Χριστούγεννα την Πιτζ στο Τορόντο κι εκεί είδα για πρώτη φορά από κοντά τι σημαίνει πόλεμος – ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Έβλεπα στον δρόμο πληγωμένους στρατιώτες, χωρίς χέρια και χωρίς πόδια πολλές φορές – ένα θέαμα που δε θα αντίκριζα ποτέ στην πατρίδα μου, την Αμερική – και αποφάσισα πως έπρεπε οπωσδήποτε να βρω έναν τρόπο να βοηθήσω. Σταμάτησα τις σπουδές μου στο πανεπιστήμιο, εκπαιδεύτηκα ως βοηθός νοσοκόμα από τον Ερυθρό Σταυρό και άρχισα να δουλεύω στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Σπαντίνα. Ετοιμάζα τα γεύματα των ασθενών που είχαν τραυματιστεί στα χαρακώματα, τους έδινα τα φάρμακά τους και δεν ένιωθα ούτε ελάχιστα την κούραση, ακόμα κι όταν δούλευα νύχτες.

Το Τορόντο ήταν τότε η ανεπίσημη πρωτεύουσα της αεροπλοΐας ολόκληρης της Βρετανικής Αυτοκρατορίας: είχε δύο αεροδιαδρόμους γεμάτους από επίδοξους πιλότους που έρχονταν εκεί για να μάθουν να πετάνε. Μια μέρα, εκεί που παρακολουθούσα μια αεροπορική επίδειξη με τις φίλες μου, ένας διάσημος πιλότος αποφάσισε να μας κάνει φιγούρα με μια απότομη βουτιά και πέρασε ευστά από μπροστά μας. Δεν κουνήθηκα ρούπι. Και μπορεί να μην το κατάλαβα εκείνη τη στιγμή, όμως είμαι σίγουρη πια ότι κάποιο ακαταμάχητο μυστικό μου ψιθύρισε το μικρό κόκκινο αεροπλανάκι του.

Μερικούς μήνες αργότερα, έπεσα

στο κρεβάτι βαριά άρρωστη από την ισπανική γρίπη, που σκότωνε εκατοντάδες ανθρώπους εκείνη την εποχή. Έμεινα σχεδόν δύο μήνες στο νοσοκομείο με πνευμονία, ιγμορίτιδα, ένα σωρό επεμβάσεις χωρίς αποτέλεσμα, πονοκεφάλους, φοβερούς πονοκεφάλους, κι ένα μικρό σωληνάκι που ήμουν αναγκασμένη, μέχρι και χρόνια μετά, να εφαρμόζω στη μύτη μου για να αντέχω τις πτήσεις.

Τα Εέχασα όλα. Το μόνο που θυμάμαι είναι πως το 1920 πέταξα επιτέλους για πρώτη φορά. Ο μπαμπάς μου πλήρωσε 10 δολάρια για 10 λεπτά πτήσης, όμως εγώ, από το πρώτο κιόλας λεπτό ήξερα ήδη ότι δε θα πούχαζα αν δε μάθαινα να πετάω. Κι έτσι, άρχισα να κάνω όλων των ειδών τις δουλειές – φωτογράφος, οδηγός νταλίκας, στενογράφος – μόνο και μόνο για να εξοικονομήσω τα 1000 δολάρια που χρειαζόμουν για τα μαθήματα. Την πρώτη μέρα πήρα το λεωφορείο από την αφετηρία του, κατέβηκα στο τέρμα κι ύστερα περπάτησα άλλα 6 χιλιόμετρα για να φτάσω στον αεροδιάδρομο. Με το που βρέθηκα μπροστά στην Ανίτα, μία από τις ελάχιστες γυναίκες πιλότους εκείνης της εποχής, της είπα: «Θέλω να πετάξω. Θα μου μάθεις;».

Έξι μήνες αργότερα, αγόρασα το πρώτο μου αεροσκάφος: ένα κατακίτρινο μεταχειρισμένο διπλανό, το Καναρίνι.

Όμως δεν μπορούσα να συνεχίσω να ασχολούμαι με το πιλοτάρισμα μόνο ως χόμπι. Οι γονείς μου είχαν

χωρίσει κι εγώ είχα αναγκαστεί να σταματήσω τις σπουδές μου στην ιατρική, καθώς η μαμά μου δεν μπορούσε πια να πληρώνει τα διδάκτρα του πανεπιστημίου. Ξεκίνησα λοιπόν να δουλεύω, πρώτα ως δασκάλα και ύστερα ως κοινωνική λειτουργός. Πάντα όμως αναρωτιόμουν πώς θα μπορούσα να ζήσω πραγματικά από τη μεγάλη μου αγάπη – κάτι που είχαν καταφέρει ελάχιστοι πιλότοι εκείνη την εποχή. Έτσι, άρχισα να γράφω άρθρα για την αεροπλοΐα και να δουλεύω ως αντιπρόσωπος πωλήσεων σε βιομηχανίες αεροπλάνων, ενώ ονειρευόμουν να ιδρύσω και μια οργάνωση που θα ασχολούνταν με την προώθηση των γυναικών στον χώρο.

Μέχρι το 1931, είχα πετάξει στα 18.000 πόδια, ψηλότερα από κάθε άλλη γυναίκα εκείνη την εποχή, είχα σπάσει ένα σωρό ρεκόρ ταχύτητας και απόστασης και είχα διασχίσει πρώτη την αμερικανική ήπειρο από τη μια ακτή της ως την άλλη, ακούγοντας στο ραδιόφωνο τη Μητροπολιτική Ορχήστρα της Νέας Υόρκης. Σε κάθε καινούρια μου αποστολή, ήταν τέτοιο το πλήθος που συγκεντρωνόταν για να με χειροκροτήσει στην προσγείωση, που η μεγαλύτερή μου έγνοια ήταν να μην πέσω πάνω στους ανθρώπους από καμιά στραβοτιμονιά.

Κάποιοι έλεγαν ότι διάλεγα επικίνδυνες αποστολές μόνο και

μόνο για να κάνω φιγούρα, όμως για μένα ήταν σημαντικό, μέσα από τη «φιγούρα» μου, να φέρω τον κόσμο σε επαφή με το πέταγμα στους αιθέρες και να τους πείσω πως η αεροπλοΐα δεν ήταν πια μόνο για τρελούς και υπερανθρώπους. Ήταν για όλους. Και για τις γυναίκες, φυσικά.

Η διάσχιση του Ατλαντικού, για παράδειγμα: νομίζω πως ήταν μια καλή απάντηση προς τους άντρες, που σε κάθε μποτιλιάρισμα τα ρίχνουν όλα σε κάποια γυναίκα οδηγό. Κυρίως όμως, ήταν ένα βήμα ώστε να συνειδητοποιήσει σιγά σιγά ο κόσμος ότι τα αεροπλάνα είναι ασφαλή και να φανταστεί τις πιθανότητες που ανοίγονται μπροστά μας αν το πέταγμα με αεροπλάνο γίνει καθημερινή υπόθεση για όλους μας.

Όταν στα 33 μου μου πρότειναν να γίνω η πρώτη που θα διέσχισε τον Ατλαντικό ωκεανό, ήξερα ότι από τις τέσσερις γυναίκες που το είχαν δοκιμάσει ως τότε, μόνο τη μία κατάφεραν να ανασύρουν ζωντανή.

Έγραψα ένα αποκαιρετιστήριο γράμμα στους γονείς μου, για την περίπτωση που δε θα γυρνούσα ζωντανή, και είπα στον Τζορτζ: «Θα έχεις νέα μου σε καμιά δωδεκαριά ώρες». Δεκαπέντε ώρες πτήσης αργότερα, χωρίς διαβατήριο (το είχα ξεχάσει στο σπίτι), με σπασμένο αλτιμέτρο, πάγο στα φτερά, φλόγες να ξεπροβάλλουν από τη μηχανή, βενζίνη να στάζει στο σβέρκο

Με το που βρέθηκα μπροστά στην Ανίτα, μία από τις ελάχιστες γυναίκες πιλότους εκείνης της εποχής, της είπα:

«Θέλω να πετάξω. Θα μου μάθεις;».

μου και ομίχλη παντού τριγύρω, προσγειωνόμουν σε ένα καταπράσινο λιβάδι του Λοντοντέρρου στην Ιρλανδία. Όταν ο αγρότης που έτυχε να παρακολουθήσει την προσγείωσή μου με ρώτησε «Έρχεστε από μακριά;», του απάντησα «Από την Αμερική», σαν να μου συνέβαινε κάθε μέρα.

Νόμιζα τότε πως είχα κάνει πραγματικότητα τη μεγαλύτερη φιλοδοξία μου, όμως σύντομα κατάλαβα πως η φιλοδοξία έχει κεφάλια περισσότερα κι από της Λερναίας Ύδρας. Και κάθε καινούριο που φυτρώνει, είναι μεγαλύτερο από όλα τα προηγούμενα.

* * *

Είχα πετύχει πολλά, αλλά μου έμενε ένα: Ο γύρος της Γης με το αεροπλάνο. Σκεφτόμουν πως, αν πετύχαινε, θα ήταν μια υπέροχη περιπέτεια για μένα. Και ίσως –ακόμα το πιστεύω– να υπάρχει ακόμα χώρος για τέτοιες περιπέτειες στον πεζό μας κόσμο.

Δεν ήμουν η πρώτη που θα έκανε τον γύρο της Γης, αλλά ήμουν η πρώτη που θα ακολουθούσε τη γραμμή του Ισημερινού, δηλαδή τη μακρύτερη διαδρομή που θα μπορούσε κανείς να επιλέξει: 47.000 χιλιόμετρα με το «ιπτάμενο εργαστήριό μου», το Λόκχιντ Ελέκτρα 10Ε, ένα μονόπλανο που είχε κατασκευαστεί σύμφωνα με τις δικές μου προδιαγραφές και με μεγαλύτερο ντεπόζιτο καυσίμων, για να μη χρειάζεται πολύ συχνούς ανεφοδιασμούς.

Φυσικά, δεν τα κατάφερα με την πρώτη. Στην απογείωσή μας από το Περλ Χάρμπορ, δεν κατάφερα να σηκώσω σωστά το αεροσκάφος από το έδαφος, με αποτέλεσμα να πάθει σοβαρή ζημιά – αν και την πιο

σοβαρή την έπαθε το νηικό μου.

Δε θα το έβαζα, όμως, εύκολα κάτω. Με τη βοήθεια του Τζορτζ, μάζεψα μερικά ακόμη χρήματα και ετοιμάστηκα για τη δεύτερη προσπάθειά μου. Διάλεξα για συγκυβερνήτη μου τον Φρεντ Νούναν, που είχε μεγάλη εμπειρία στην πλοήγηση, και μαζί αποφασίσαμε να κάνουμε το ταξίδι μας προς την αντίθετη κατεύθυνση. Κι ήμουν σίγουρη ότι αυτή τη φορά θα τα κατάφερα. Σχεδόν τα έχω καταφέρει. Έντεκα χιλιάδες χιλιόμετρα μας έχουν μείνει, πάνω από τον Ειρηνικό. Ακόμα έχω πιθανότητες να τα καταφέρω.

Όταν ξεκινούσαμε από τη Νέα Γουινέα για τη νήσο Χάουλαντ, το ντεπόζιτό μας ήταν γεμάτο – 19 ώρες μετά, ήμουν πια σίγουρη ότι βρισκόμασταν κοντά στο νησί, αλλά δεν μπορούσα ούτε να το διακρίνω ούτε να ακούσω από τον ασύρματο τι μου έλεγαν από τον σταθμό ελέγχου που βρισκόταν εκεί. Εκείνοι μας άκουγαν, το ξέρω γιατί προσπάθησαν να επικοινωνήσουν μαζί μας με σήματα Μορς, όμως εμείς δεν μπορούσαμε να λάβουμε τις οδηγίες τους και να βρούμε το σημείο όπου έπρεπε να προσγειωθούμε. Και στο μεταξύ, τα καύσιμά μας είχαν σχεδόν τελειώσει. Νομίζω πως έκλαιγα την ώρα που τους έλεγα, για τελευταία φορά, ότι πηγαίνοερχόμασταν συνεχώς, αλλά ότι μας ήταν αδύνατο να ξεχωρίσουμε τα σύννεφα που καθρεφτίζονταν στην επιφάνεια του ωκεανού από τη στεριά που μας περίμενε κάτω.

«Λες να το έλαβαν το SOS μας;» ρωτούσα και ξαναρωτούσα τον Φρεντ. Αλλά ούτε εκείνος ήξερε να μου απαντήσει.

Είναι σήμερα η τέταρτη μέρα που βρισκόμαστε σ' αυτό το νησί, κι αν οι υπολογισμοί μας είναι σωστοί,

πρόκειται για τη νήσο Γκάρντνερ.
Συνεχίζουμε να στέλνουμε σήματα
από τον ασύρματο, αλλά ποιος
ξέρει αν υπάρχει κανείς που να
τα λαμβάνει. Όλες αυτές τις μέρες
προσπαθώ να μην το σκέφτομαι, όμως
όσο περνάνε οι ώρες η λογική μου

με πιέζει να παραδεχτώ πως δεν
κινδυνεύει πια μόνο ο στόχος μας,
αλλά και η ζωή μας.

Είμαι σίγουρη πως θα ψάχνουν
να μας βρουν – το ζήτημα είναι πόσο
σύντομα θα τα καταφέρουν.

*Οι έρευνες για την εξαφάνιση της Αμέλια, του Φρεντ και του αεροσκάφους τους ξεκίνησαν μόλις
μια ώρα αφότου μεταδόθηκε από τον ασύρματο το τελευταίο μήνυμά της – και διαρκούν μέχρι
σήμερα. Κανείς δεν ξέρει με σιγουριά ποια ήταν η κατάληξη του τελευταίου ταξιδιού της.
Μία από τις θεωρίες που υποστηρίζουν, όμως, αρκετοί ερευνητές (και αυτή που μου κίνησε
περισσότερο το ενδιαφέρον, γι' αυτό και τη διάλεξα –κάπως αυθαίρετα είναι η αλήθεια, αλλά είναι
κι αυτό ένα προνόμιο των συγγραφέων– γι' αυτή την ιστορία) είναι πως το Ηλέκτρα προσγειώθηκε
σώο και αβλαβές (αλλά χωρίς καύσιμα) στο άνυδρο ερημονήσι Γκάρντνερ Άιλαντ, όπου οι δύο
αεροναυαγοί συνέχισαν να στέλνουν σήματα μέσω του ασυρμάτου τους. Το Αμερικανικό Ναυτικό
έφτασε στο νησί μία εβδομάδα αφότου τα σήματα είχαν σταματήσει εντελώς και, παρότι δε
βρήκαν το αεροσκάφος (μπορεί να είχε παρυσυρθεί από την παλίρροια), εντόπισαν ίχνη που
έδειχναν πως κάποιος είχε περάσει πρόσφατα από κει – και κουβαλούσε μαζί του ένα βαζάκι με
κρέμα για τις πανάδες.*

Κάτι που δεν ήξερες

Την πρώτη φορά που αντικρίσε από κοντά αεροσκάφος
δεν της έκανε καμία, μα καμία εντύπωση – για την
ακρίβεια, το βρήκε βαρετό.

Μαρία Κάλλας

Η Θεϊκή σοπράνο

Η αδερφή μου η Τζόκι ήταν λεπτή και όμορφη και φιλική με όλους, ενώ εγώ ήμουν το ασκαμπόπαπο: στρογγυλή, ατσούμπιλη, χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κανέναν.

Ελληνίδα σοπράνο, μία από τις διασημότερες και πιο επιδραστικές τραγουδίστριες όπερας του 20ού αιώνα. Η φωνή της μπορούσε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις πολλών διαφορετικών οπερατικών ειδών, ενώ το μουσικό και υποκριτικό της ταλέντο έκαναν τόσο τους θαυμαστές όσο και τους επικριτές της να τη χαρακτηρίζουν Θεϊκή.

- 1923 Γεννιέται στη Νέα Υόρκη από Έλληνες γονείς.
- 1937 Μετακομίζει μαζί με τη μητέρα και την αδερφή της στην Αθήνα και γράφεται στο ελληνικό Εθνικό Ωδείο.
- 1941 Κάνει το επαγγελματικό της ντεμπούτο στην Εθνική Λυρική Σκηνή.
- 1946 Κάνει το ντεμπούτο της στην Ιταλία και γνωρίζει τον μέλλοντα σύζυγό της Μπατίστα Μενεγκίνι.
- 1951 Τραγουδάει για πρώτη φορά επίσημα στη Σκάλα του Μιλάνου.
- 1957 Γνωρίζει και ερωτεύεται τον Αριστοτέλη Ωνάση.
- 1974 Δίνει την τελευταία της παράσταση στην Ιαπωνία.
- 1977 Πεθαίνει στο Παρίσι.

«Πάρτε το από δω να μην το βλέπω» είπε η μάνα μου στις γυναίκες όταν με έδειξαν σ' αυτήν κι ύστερα έκανε τέσσερις μέρες να γυρίσει να με κοιτάξει. Ήμουν πολύ μεγαλώσωμη για νεογέννητο και είχα υπερβολικά πολλά μαλλιά για τα δεδομένα της οικογένειας. Πάνω απ' όλα, όμως, ήμουν κορίτσι, τη στιγμή που εκείνη είχε περάσει εννιά μήνες πιστεύοντας πως η μοίρα θα την αποζημίωνε για το αγοράκι που της είχε πεθάνει.

Οι γονείς μου, μαζί με τη μεγαλύτερη αδερφή μου, τη γούνα και τα ασημικά της συντετριμμένης

μητέρας μου και την ανάμνηση του χαμένου τρίχρονου γιου τους, είχαν φτάσει στη Νέα Υόρκη τέσσερις μήνες νωρίτερα, είτε γιατί ο πατέρας μου είχε δημιουργήσει χρέη στον Μελιγαλά είτε γιατί ήθελε να τιμωρήσει εκείνη για την αδιάκοπη γκρίνια της είτε γιατί ήθελε να ξεφύγει από τις υποχρεώσεις κάποιας εξωσυζυγικής σχέσης που είχε, άθελά του, λοξοδρομήσει. Δεν έμαθα στ' αλήθεια ποτέ.

Τα αγγλικά δεν ήταν το δυνατό σημείο του πατέρα μου, πράγμα το οποίο εμπόδισε τον ίδιο να ανοίξει όσο γρήγορα θα ήθελε δικό

του φαρμακείου και ολόκληρη την οικογένεια να ορθοποδήσει. Όσο μάθαινε, εργαζόταν ως βοηθός σε ένα εργαστήριο και διδασκε ελληνικά σε ένα σχολείο της περιοχής. Ενώ η μάνα μου γκρίνιαζε ακατάπαυστα για την ξενιτιά, για το δάνειο που χρειάστηκε να πάρουμε για να στήσει, επιτέλους, ο πατέρας μου το δικό του μαγαζί, για τη γειτονιά μας, που δεν ήταν όσο πλούσια πρόσταζαν οι κοινωνικές της φιλοδοξίες, ούτε έδειχνε να αναγνωρίζει τα ακριβά υφάσματα και τους κολλαριστούς φιόγκους με τους οποίους μας έντυνε, για τα καλλιτεχνικά της όνειρα που είχαν καταπνίξει οι δικοί της, για την απόφαση που πήρε κάποτε να παντρευτεί τον μπαμπά μου.

Η αδερφή μου η Τζάκι ήταν λεπτή και όμορφη και φιλική με όλους, ενώ εγώ ήμουν το ασχημόπαπο: στρουμπουλή, ατσούμπαλη, χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κανέναν. Η μητέρα μου ανέκαθεν την προτιμούσε κι εγώ περνούσα πολλές ώρες με τον εαυτό μου όσο η Τζάκι ήταν στο σχολείο κι εκείνη τρωγόταν μόνη με τη μελαγχολία της.

Μέχρι που μπήκε στο σπίτι μας η πιανόλα. Είχε επιμείνει να την αγοράσουμε η ίδια η μαμά και τα βράδια, όσο ο πατέρας μου ήταν ακόμη στη δουλειά, εκείνη καθόταν μπροστά στο όργανο και πατούσε με τα πόδια της τα πετάλια για να ακούσει, από τα ρολά που αγόραζε με ό,τι της περισσεύε από τα χρήματα του νοικοκυριού, άριες του Βέρντι και του Μπελλίνι. Πολλές φορές κωνόμουν εγώ η ίδια μπουσουλώντας από κάτω και προσπαθούσα να καλοπιάνω με τα χέρια μου τα πετάλια για ν' ακούσω τη μαγευτική μουσική.

Τότε ήταν που η μάνα μου συνειδητοποίησε πως είχα ταλέντο

στο τραγούδι. Κληρονομιά δική της, συμπέρανε φυσικά. Ήταν σαφές πως είχα αυτί, είχα φωνή, κι έτσι άξιζε να ξεκινήσω μαθήματα πιάνου κι εγώ μαζί με την Τζάκι, με τη γειτόνισσα του κάτω ορόφου, με 75 σεντς –και οι δύο μαζί– τη φορά.

Ήταν η στιγμή που απέκτησα ενδιαφέρον για κείνη, ίσως επειδή ήμουν η τελευταία της ελπίδα να δει το όνειρο –μία καριέρα στο σανίδι– να γίνεται πραγματικότητα. Από τα πέντε μου με έβαζε να τραγουδάω μπροστά σε κόσμο και σιγά σιγά η γειτονιά άρχισε να συζητάει τη φωνή του παιδιού-θαύματος, τη δική μου.

* * *

Ένα σαββατιάτικο απόγευμα, εκεί που καθόμασταν μαζί με κάποιους φίλους γύρω από το ραδιόφωνο και ακούγαμε μία από τις μεγαλύτερες σοπράνο της Μетроπολιτικής Όπερας της Νέας Υόρκης, άκουσα τη φωνή της να χάνει μια νότα – και το είπα δυνατά. «Θα πρέπει να σέβεσαι περισσότερο αυτούς τους καλλιτέχνες» μου είπε αυστηρά ένας φίλος του μπαμπά. «Γιατί;» τον ρώτησα. «Αφού είναι παράφωνη. Κι εγώ κάποτε θα την ξεπεράσω».

Δεν πίστευα κι εγώ τον ίδιο μου τον εαυτό. Ήμουν τόσο ντροπαλή πάντα, τόσο γλυκομίλητη και συνεσταλμένη, τόσο εξασκημένη στο να κρύβω την ανασφάλειά μου πίσω από ένα καλοσυνάτο χαμόγελο και... από πολλά γλυκά.

Όμως ο πατέρας μου, που χωρίς μεγάλη δυσκολία είχε συμφωνήσει με την πιανόλα, με το γραμμόφωνο, με τους δίσκους και τα μαθήματα της μουσικής, όποτε γινόταν κουβέντα για το επαγγελματικό μου μέλλον στο τραγούδι, επαναστατούσε. Κατηγορούσε τη μάνα μου για μεγαλομανία και διαμαρτυρόταν πως δεν είχε καμία επαφή με τη

σκληρή καθημερινή πραγματικότητα που αναγκάζοταν εκείνος να υπομένει. Οι καβγάδες μεταξύ τους δεν ήταν κάτι καινούριο, γίνονταν όμως όλο και πιο συχνοί. Κι η μουσική, που ήταν κάποτε για μένα η χαρά της ζωής, γινόταν όλο και πιο βαριά, λες και έπεφτε στους ώμους μου η ευθύνη για την ασυνεννοησία των γονιών μου.

Στο σχολείο απέκτησα τη συνήθεια να τραγουδάω οπερέτες στις σχολικές γιορτές και οι συμμαθητές μου θαύμαζαν το ταλέντο μου, οπότε κι εγώ άρχισα να τρέμω λιγότερο στην ιδέα της έκθεσης και να συνειδητοποιώ πως το τραγούδι μου επέτρεπε όχι μόνο να εκφράζομαι, αλλά και να κερδίζω τον θαυμασμό και την αποδοχή των γύρω μου.

Λίγες μέρες πριν από την παράσταση της αποφοίτησής μου από το δημοτικό είχα γράψει σε ένα από τα αποχαιρετιστήρια λευκώματα που έφταναν στα χέρια μου, πάντα στις πιο φορτισμένες συναισθηματικά στιγμές:

*Ούτε ποιήτρια ούτε όνομα δοξασμένο.
Μόνο αυτό που θα δεις εδώ γραμμένο.*

Το μέλλον μου διαγραφόταν αβέβαιο. Μερικές μέρες αργότερα αποχαιρετούσα τον πατέρα μου και την πόλη στην οποία είχα γεννηθεί, για να επιστρέψω σε μια άγνωστη πατρίδα.

* * *

Όσπου να κλείσω τα δεκατρία, οι καβγάδες των γονιών μου είχαν γίνει πια αφόρητοι και η μητέρα μου είχε αποφασίσει να επιστρέψουμε μόνες μας στην Αθήνα. Είχε υποσχεθεί στον πατέρα μου πως θα γυρνούσαμε το αργότερο ως τις γιορτές κι εκείνος

είχε δεχτεί να μας στέλνει 125 δολάρια τον μήνα, τα μισά σχεδόν απ' όσα έβγαζε στη δουλειά.

«Να βγεις στο κατάντρομα να με καιρετήσεις» μου είπε ο μπαμπάς τη μέρα που βρεθήκαμε πια στο λιμάνι, καθώς η μάνα μου μας έσπρωχνε να επιβιβαστούμε στο πλοίο που θα μας πήγαινε στην Ελλάδα. «Έλα κι εσύ μαζί μας, μπαμπά» τον παρακάλεσα κρατώντας του ακόμα το χέρι. Η μάνα μου με τράβηξε και μ' έσπρωξε προς τα μπρος, μέχρι που πια δεν μπορούσα να τον ξεχωρίσω. Με το που ανεβήκαμε, βγήκα στο κατάντρομα και τον είδα να μας αποχαιρετά, όμως δεν άκουγα λέξη απ' όσα μας φώναζε. Ήαφνικά, κάποιος με έσπρωξε πιο κει και μπήκε μπροστά μου. Όταν κατάφερα να φτάσω ξανά στην κουπαστή, ο πατέρας μου είχε φύγει. Δεν είχα ιδέα πόσα χρόνια θα έκανα να τον ξαναδώ.

Στο καράβι η μαμά με έβαζε να τραγουδάω *Κάρμεν* μπροστά στον καπετάνιο και στους καλεσμένους του, με φιόγκο στα μαλλιά, καλογουλισμένα λουστρίνια και ροδακινί τουαλέτα. Μια νύχτα εκείνος μου χάρισε ένα μπουκέτο λουλούδια και μια κούκλα με μακριά μαύρα μαλλιά και πορσελάνινο πρόσωπο. Δεν ήμουν πια κοριτσάκι, ούτε όμως και γυναίκα. Είχα αφήσει όλα τα παιχνίδια μου στο σπίτι του μπαμπά κι η κούκλα αυτή στόλιζε για χρόνια μετά το κρεβάτι στο υπνοδωμάτιό μου.

Όταν αποβιβαστήκαμε, μετά από μέρες, στον Πειραιά, η πόλη μου φάνηκε πρώτα απ' όλα βρόμικη, παράταιρη, όλο μизέρια. Όταν το τρένο μας βγήκε από το θλιβερό λιμάνι και κώθηκε στην εφοχιά, ανάμεσα σε ειδυλλιακές πεδιάδες και λόφους, άρχισαν να περνάνε από το παράθυρό μας γυναίκες με μαντίλες

που κουβαλούσαν στα κεφάλια τους καλάθια με λαχανικά, ρακένδυτοι άντρες που περίμεναν υπομονετικά επάνω στα γαϊδούρια τους, τα οποία έσερναν κάρα φορτωμένα με καρπούς, και σπίτια φτιαγμένα από λάσπη, με ακανόνιστες στέγες, που μου έδιναν την αίσθηση πως είχα πέσει σε κάποια τρύπα του χωροχρόνου και πως τίποτα δεν μπορούσε να μου εξηγήσει ούτε πώς είχα βρεθεί ούτε πώς θα έβγαίνα από κει μέσα.

* * *

Πριν από το ταξίδι μας, η μητέρα μας έλεγε και ξανάλεγε πως θα επιστρέφαμε στην πραγματική μας πατρίδα, όμως σ' αυτή την άγνωστη στην πραγματικότητα χώρα εγώ ένιωθα πιο ξένη από ποτέ. Δεν ήταν μόνο η γλώσσα, που μου φαινόταν ακατανόητη, τρελή, ήταν και η μυωπία μου, που δε μ' αφήνει να δω πιο πέρα από τη μύτη μου, να γνωρίσω πραγματικά το περιβάλλον γύρω μου, να νιώσω πως είμαι ένα μαζί του.

Ούτε και οι συγγενείς μας ήταν ευκατάστατοι, όπως πίστευε ακόμα η μητέρα. Το σπίτι τους ήταν μικρό, η ζωή τους φτωχική, κι αυτό, αντί να την αποθαρρύνει, την έκανε να πιστέψει με ακόμα μεγαλύτερο ζήλο πως εγώ, το παιδί-θαύμα, θα έβγαζα την οικογένεια από την ανέχεια, αφού θα γινόμουν διάσημη τραγουδίστρια. Έπρεπε να μπω στο Ωδείο των Αθηνών, έλεγε και ξανάλεγε σε όποιον καθόταν να την ακούσει, κι ας ήξερε πως η ηλικία μου ήταν απαγορευτική.

Κάθε μέρα με έντυνε και με στόλιζε και με έπαιρνε μαζί της στο γραφείο όποιου πίστευε ότι θα μπορούσε να προωθήσει την καριέρα μου, είτε στηριζοντάς μας

οικονομικά είτε φέρνοντάς μας σε επαφή με ανθρώπους που είχαν κάποια σχέση με τον καλλιτεχνικό χώρο. Ντρεπόμουν και υπέφερα, όμως τίποτα απ' αυτά δε θα πτοούσε τη μαμά μου. Στο κάτω κάτω, για κάθε παράπονο και γκρίνια μου σε σχέση με την επιμονή της υπήρχε κι ένα κομμάτι μέσα μου που έπαιρνε ενέργεια και δύναμη από τη δική της φιλοδοξία και πείσμωνε ακόμα περισσότερο για τον κοινό μας στόχο: ήξερα ότι μόνο μέσα από τη μουσική θα εξασφάλιζα την αποδοχή που λαχταρούσα, κι έτσι αποζητούσα την επιτυχία όσο και η μάνα μου – ακόμα κι αν το έκανα μόνο για να φύγω μακριά της.

* * *

Στο Ωδείο των Αθηνών δεν υπήρχε περίπτωση να μπω, πρώτον γιατί δε σκάμπαζα γρυ από σολφέζ και δεύτερον επειδή δεν επρόκειτο να δεχτούν για σπουδάστρια μια δεκατετράχρονη, όσο ταλαντούχα κι αν ήταν. Γι' αυτό και η μάνα μου, αποφασισμένη όσο ποτέ, ζήτησε να περάσω από ακρόαση στο Εθνικό Ωδείο, δηλώνοντας αυτή τη φορά εξαρχής πως ήμουν δεκαέξι.

«Η φωνή σου μόνο δεν αρκεί» μου είπε η υπεύθυνη καθηγήτρια, η Μαρία Τριβέλλα, που με είχε βρει ταλαντούχα, αλλά παχουλή και άσκημη με τα τεράστια γυαλιά μου. «Θα πρέπει να αφιερώσεις χρόνια ολόκληρα στη σκληρή δουλειά και στην εξάσκηση, σε σκάλες και αρπές, χωρίς να σκέφτεσαι τίποτε άλλο παρά την τέχνη σου. Είσαι έτοιμη για τέτοια θυσία;» με ρώτησε στο τέλος. Της απάντησα πως ήμουν κι εκείνη δέχτηκε να με αναλάβει με πενιχρά διδάκτρα.

Πέρασα δύο χρόνια με την Τριβέλλα, με καθημερινές ασκήσεις

φωνητικές, υποκριτική και ιστορία της όπερας, πιάνο, γαλλικά και ιταλικά. Δεν είχα κοινωνική ζωή, δε γνώριζα κορίτσια της ηλικίας μου, δεν καθόμουν καν να φάω με τη μητέρα μου και την αδερφή μου, μόνο έτρωγα ό,τι έβρισκα πρόχειρο ενώ μελετούσα. Ήμουν σκυλί στα μαθήματα, αφοσιωμένη με όλη την ψυχή και το σώμα μου. Γι' αυτό και η πρόοδός μου ήταν τόσο εντυπωσιακή. Πολύ σύντομα μπορούσα πια να τραγουδάω με άνεση τις πιο δύσκολες άριες του παγκόσμιου ρεπερτορίου. Τότε η μητέρα μου εξασφάλισε άλλη μία οντισιόν στο Ωδείο Αθηνών, με τη διάσημη σοπράνο Ελβίρα δε Ιδάλγο.

Όταν έφτασε η μέρα της ακρόασης και βρέθηκα απέναντι από τη διάσημη Ελβίρα, ένιωσα ότι μπορούσα να διαβάσω τη σκέψη της: «Τραγουδίστρια; Αυτή; Ας γελάσω». Ήμουν ψηλή, παχιά, κι όταν έβγαζα τα τεράστια γυαλιά μου, δεν μπορούσα καν να δω τον μαέστρο στη σκηνή. Ήμουν αδέξια, το φόρεμά μου ήταν φαρδύ και άχαρο, τα σανδάλια μου διαλυμένα. Ούτε τι να κάνω με τα χέρια μου δεν ήξερα, οπότε περίμενα αμίλητη για την ακρόαση, τρώγοντας τα νύχια μου με μανία.

Όταν έφτασε η σειρά μου, σηκώθηκα, στάθηκα μπροστά στην Ελβίρα και τραγούδησα την «Άρια του Ωκεανού», που είχα ετοιμάσει, από το *Όμπερον* του Βέρνερ. Ένας χειμαρρος από ήχους, ακατέργαστους ακόμα και ανθελέγκτους, αλλά γεμάτους από συναισθήματα και συγκίνηση, ξεχύθηκε μπροστά στα μάτια της κι εκείνη έμεινε να με κοιτάζει κατάπληκτη. Ήξερα ότι είχα εξουδετερώσει την πρώτη της εντύπωση. Ήξερα ότι την είχα κερδίσει.

Όταν τελείωσε η ακρόαση, οι κριτές αποσύρθηκαν για να συσκεφθούν κι εγώ έμεινα απ'

έξω να περιμένω, ζαλισμένη από την προσμονή και την αγωνία. «Έχετε γίνει δεκτή, δεσποινίς Καλογεροπούλου» μου ανήγγειλε η Ελβίρα βγαίνοντας. «Χωρίς διδάκτρα, με υποτροφία». Πέρασαν αρκετά δευτερόλεπτα προτού καταφέρω να μιλήσω, να μουρμουρίσω σαστισμένη ένα «ευχαριστώ». Ύστερα γύρισα ξανά στην καρέκλα μου και συνέχισα να τρώω τα νύχια μου.

* * *

Από εκείνη την ημέρα δεν είχα άλλη ζωή, άλλα ενδιαφέροντα. Ακόμα κι όταν δεν είχα μάθημα, αναζητούσα να βρίσκομαι κοντά στη νέα μου δασκάλα. Έρριπα στο ωδείο στις δέκα το πρωί και έμενα μέχρι να φύγει κι ο τελευταίος, ρουφώντας τη μουσική για δέκα ή και παραπάνω ώρες κάθε μέρα. Όταν η Ελβίρα με ρώτησε γιατί το έκανα αυτό, της απάντησα πως ακόμα και ο λιγότερο ταλαντούχος μαθητής θα μου μάθαινε κάτι, κάτι που ίσως εγώ να μην μπορούσα να κάνω ποτέ. Τα βράδια, φεύγοντας από το ωδείο, περπατούσαμε μαζί και συζητούσαμε την τέχνη μας, τις δυσκολίες του ρεπερτορίου και της τεχνικής. Εκείνη μου εξιστορούσε τις ένδοξες μέρες του παρελθόντος της κι εγώ δεν έμενα ποτέ από ερωτήσεις. Είχα πείσει πάνω της και με τα δεκατρία μου χρόνια, προσπαθώντας να διδαχτώ από εκείνη, την τελευταία πραγματική τραγουδίστρια του μπελ κάντο, όλα τα μυστικά, όλα τα εργαλεία αυτής της υπέροχης τέχνης.

Η Ελβίρα με καταλάβαινε. Χωρίς πολλά λόγια, χωρίς πολλές εξηγήσεις, είχε διαβάσει την ιστορία που κρυβόταν πίσω από το συνεσταλμένο παρουσιαστικό μου. Και, χωρίς να διεκδικήσει τίποτα,

δέχτηκε σταδιακά να καλύψει τα κενά της ενσυναίσθησης και της φροντίδας που μου είχε αφήσει η εγωκεντρική μου μητέρα. Πλέον η μουσική δεν ήταν κάτι που μου επιβαλλόταν, ήταν μια ανάσα που έδινε νόημα στο παρόν και κρώμα στο μέλλον μου. Πώς να μη θέλω να ρουφήξω όλη τη γνώση που είχε σχέση μ' αυτή;

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, τα εμβλήματα που μας έστελνε ο πατέρας κόπηκαν απότομα – το ίδιο και η επαφή μαζί του. Ήμασταν πια αναγκασμένες να ζούμε μες στην αβεβαιότητα, όπως και χιλιάδες άλλοι άνθρωποι γύρω μας.

Όσα χρόνια κι αν περάσουν, δε θα ξεχάσω ποτέ την πείνα και την ανέχεια εκείνων των ημερών. Ζούσαμε με ντομάτες και κουνουπίδια και περπατούσαμε ολόκληρα χιλιόμετρα για να φτάσουμε σε κάποιο αγρόκτημα από το οποίο θα μπορούσαμε να αγοράσουμε λίγα χορταρικά ή πατάτες. Και σ' όλη μου τη ζωή, όση πολυτέλεια κι αν απολάμβανα, δεν μπόρεσα ποτέ να αντιμετωπίσω με αδιαφορία τα χρήματα ή να σπαταλήσω το φαγητό.

Η μουσική βοήθησε και τότε, μ' έναν απροσδόκητο τρόπο. Οι Ιταλοί ήταν λαός μουσικόφιλος και ένα αυτοσχέδιο κονσέρτο από άριες αρκούσε για να μας εξασφαλίσει λίγα μακαρόνια, βούτυρο, ακόμα και ζάχαρη. Η παρουσία τους παντού γύρω μας, άλλωστε, με βοήθησε στο να εξοικειωθώ με τη γλώσσα τους. Μέσα σε τρεις μήνες είχα μάθει να μιλάω με άνεση – δεν είχα και να αφιερώσω σε κάτι άλλο την προσοχή μου.

Η Ελβίρα μου εξασφάλιζε, όσο μπορούσε, μικρούς ρόλους στη Λυρική Σκηνή, και μου επέτρεπε έτσι να φέρνω ένα μικρό εισόδημα στο

σπίτι στα χρόνια του πολέμου. Όμως δεν ήμουν ποτέ ιδιαίτερα δημοφιλής στους συμμαθητές μου – ίσως επειδή δεν είχα γεννηθεί στην Ελλάδα, ίσως επειδή οι απαιτήσεις μου στη δουλειά δεν άρμοζαν σε αρχαία τραγουδίστρια, αλλά σε φτασμένη πρωμαντόνα.

Οι πιο γνωστές σοπράνο στέκονταν όσο τραγουδούσα στα παρασκήνια και με σχολίαζαν μурμουρίζοντας δυνατά, κακαρίζοντας και δείχνοντάς με. Κι όταν, μετά την απελευθέρωση, η πρώτη ελεύθερη κυβέρνηση αποφάσισε να με απαλλάξει από τις υποχρεώσεις μου στη Λυρική Σκηνή – πιθανότατα επειδή κανείς δε μου συγχώρησε το ότι δεν είχα παραιτηθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής –, κατάλαβα πια πως ο κύκλος «Ελλάδα» είχε κλείσει οριστικά πια για μένα.

* * *

Όσο κι αν η Ελβίρα επέμενε πως έπρεπε να ξεκινήσω από την Ιταλία για να χτίσω την καριέρα μου, εγώ διψούσα να γυρίσω στην Αμερική, να δω τον πατέρα μου και να δοκιμάσω τις δυνάμεις μου εκεί. Είχα ήδη δώσει, άλλωστε, 56 παραστάσεις σε εφτά διαφορετικές λυρικές σκηνές και είχα εμφανιστεί σε καμιά εικοσαριά συναυλίες. Είχα βάλει τα θεμέλια της μουσικής και της θεατρικής μου παιδείας και περίμενα πως όλες οι πόρτες θα άνοιγαν μπροστά μου.

Όταν έφτασα στη Νέα Υόρκη, ένιωθα μέχρι το μεδούλι μου την πείνα που νιώθει κανείς όταν έχει πολύ, πάρα πολύ καιρό να φάει καλά. Έτρωγα, έτρωγα και δεν μπορούσα να χορτάσω – ίσως όχι μόνο από φαγητό, αλλά και από φροντίδα. Η στοργή του πατέρα μου και η ασφάλεια

Τα επόμενα χρόνια κύλησαν σαν
ανεμοστρόβιλος, σαν μια σειρά από
όνειρα που γίνονταν πραγματικότητα,
χωρίς ποτέ να είμαι σίγουρη τι είχα
κάνει σωστά για να τα κατακτήσω.

του σπιτιού μας ήταν ότι ακριβώς
χρειάζομαι για να προσαρμοστώ
από τον πόλεμο στην ειρήνη, από
τη μία ήπειρο στην άλλη, από
τη συνεχή επαγρύπνηση στην
καθυσταστική κανονικότητα. Δεν
ήταν όμως αυτό που χρειαζόμουν
για να πραγματοποιήσω τα όνειρά
μου. Ήμουν είκοσι χρονών, είχα
ένα χάρισμα και το γνώριζα καλά,
βρισκόμουν στη χώρα των χρυσών
ευκαιριών, δεν ήταν δυνατό να
περνάω τις μέρες μου φροντίζοντας
απλώς το νοικοκυριό μας.

Ξεκίνησα λοιπόν τις οντισιόν,
τις επισκέψεις, τις γνωριμίες με
ανθρώπους που υποπτεύομαι πως
θα μπορούσαν να μου προσφέρουν
κάποια από αυτές τις χρυσές
ευκαιρίες.

Αλλά οι πόρτες δεν άνοιγαν τόσο
εύκολα όσο είχα ελπίζει. Λεχόμουν
θετικά σχόλια, αλλά κυρίως
δεχόμουν συμβουλές όπως της
Ελβίρας: «Φτιάξε όνομα στην Ιταλία
και μετά έλα να σε προσλάβουμε».
Ο σεβασμός μου προς το πρόσωπο
των μεγάλων μαέστρων που με
συμβούλευαν δε με εμποδίζει να
θυμώσω. «Ευχαριστώ» απάντησα
κάποτε σε έναν από αυτούς. «Αμα
φτιάξω όνομα στην Ιταλία δε θα σας
χρειάζομαι πια».

* * *

«Μας αρέσεις» μου είπε τον
Δεκέμβριο του 1945 ο διευθυντής
της Μητροπολιτικής Όπερας.

«Θέλουμε να παίξεις στη *Μαντάμα
Μπαττερφλάου* και στον *Φιντέλιο*, στη
Φιλαδέλφεια, στα αγγλικά». Αν μου
περιέγραφε κάποιος τη σκηνή, θα
πίστευα πως αυτή ήταν η χρυσή μου
ευκαιρία. Όμως, τώρα που τη ζούσα
εγώ, μου ήταν αδύνατο να αγνοήσω
πως ήμουν πολύ κοντή για τη
Μαντάμα Μπαττερφλάου και πως δεν
άντεχα στην ιδέα να τραγουδήσω
όπερα στα αγγλικά. Αρνήθηκα.

Ήξερα ότι θα το μετάνιωνα αν
δεν άνοιγε σύντομα η πόρτα που
ονειρευόμουν, προτιμούσα όμως
αυτό παρά να μετανιώσω επειδή
λόγω μιας λανθασμένης επιλογής
μου δεν άνοιγε για μένα καμία άλλη
πόρτα ποτέ.

Κι όμως, η πόρτα άνοιξε τελικά
και οδηγούσε πράγματι στην Ιταλία.
Ο Τζοβάννι Ζενατέλλο, τενόρος
και καλλιτεχνικός διευθυντής
του θερινού φεστιβάλ της Βερόνα,
χρειάζοταν μία σοπράνο για την
Τζοκόντα του και δέχτηκε να με
ακούσει. Όταν, στα μισά της άrias,
πετάχτηκε πάνω παρά τα εβδομήντα
χρόνια του, κάθισε στο πιάνο και
άρχισε να με συνοδεύει στο ντουέτο
μου, ήξερα πως είχα πάρει τον ρόλο.

Στη Βερόνα έμενα στο Ξενοδοχείο
Ακαντεμιά και τα βράδια, μετά την

παράσταση, έτρωγα στο Πανταβένα, στην πλατεία Μπρα, μπροστά σχεδόν από το θέατρο. Εκεί γνώρισα τον Μπατίστα. Τον Μπατίστα που, λίγες μόνο εβδομάδες μετά τη γνωριμία μας, πέρασε μια ολόκληρη νύχτα στο πλάι μου, ενώ προσπαθούσα να συνέλθω από ένα άσχημο διάσπρεμμα που είχα πάθει στην πρόβα και να παίξω στην παράσταση της επόμενης μέρας. Τον γενναιόδωρο Μπατίστα, που για τη στοργή του και μόνο θα ήμουν πρόθυμη να θυσιάσω τη ζωή μου, γιατί μου έδινε μια σιγουριά που δεν είχα νιώσει ποτέ ως τότε ξανά. Τον Μπατίστα που παράτησε τις επιχειρήσεις του για να αναλάβει τη δική μου καριέρα και να μου δώσει φτερά. Έδωσα 475 παραστάσεις στα 12 χρόνια που μείναμε μαζί και καθεμιά ήταν αφιερωμένη στο όνομά του.

* * *

«Μαρία, σήκω, σε ζητάει ο Σεραφίν» άκουσα έξω από την πόρτα μου τον βοηθό το μεγάλου μαέστρου και πετάχτηκα ανήσυχη από το κρεβάτι. Βρισκόμουν εδώ και λίγες μέρες μόνο στη Βενετία, για τον ρόλο της Μπρουνχίλντε στη *Βαλκυρία* και δεν μπορούσα να φανταστώ τι μπορεί να ήταν τόσο σημαντικό ώστε να με ξεσηκώνει μέσα στη νύχτα ο Σεραφίν.

«Άκου» μου είπε εκείνος βιαστικά με το που μπήκα στο δωμάτιό του. «Η Μαργκερίτα αρρώστησε και δεν έχουμε αντικαταστάτρια για να τραγουδήσει την Ελβίρα στους *Πουριτανούς*, που ξεκινάνε την άλλη εβδομάδα. Θέλω να το κάνεις εσύ». Προσπάθησα να τον συνεφέρω από τη σύγχυσή του θυμίζοντάς του πως ήξερα μόνο μία άρια από τους *Πουριτανούς* και πως είχα άλλες τρεις Μπρουνχίλντε να τραγουδήσω.

Άλλωστε οι ρόλοι που μου ζητούσε να συνδυάσω ήταν τόσο διαφορετικοί μεταξύ τους, που ως τότε θα φάνταζε τρελό ακόμα και να τους τραγουδήσει η ίδια σοπράνο στη διάρκεια της καριέρας της – πόσω μάλλον μέσα στον ίδιο μήνα. «Δε γίνεται» του απάντησα. «Δεν μπορώ». «Κι εγώ σου εγγυώμαι ότι μπορείς» μου αντιγύρισε εκείνος και δε βρήκα τίποτα μέσα μου που να μπορεί να αντισταθεί στη σιγουριά της φωνής του.

Μπόρεσα. Και θριάμβευσα. Κι έτσι, με τους *Πουριτανούς*, αγάπησα το μπελ κάντο που προσπαθούσε να μου μάθει η Δε Ιδάλγο, αυτό το ξεχασμένο είδος όπερας που σε αναγκάζει συνεχώς να μαθαίνεις, να διαβάζεις, να γράφεις, να σχηματίζεις τις προτάσεις σου, να βλέπεις μέχρι πού μπορείς να φτάσεις, να πέφτεις, να χτυπάς, να ξανασηκώνεσαι. Κι έτσι, αποδέχτηκα πως μια Ελβίρα, με την έμπνευσή της, πάντα θα με έκανε αυτό που είμαι, μουσικά και καλλιτεχνικά.

* * *

Τα επόμενα χρόνια κύλησαν σαν ανεμοστρόβιλος, σαν μια σειρά από όνειρα που γίνονταν πραγματικότητα, χωρίς ποτέ να είμαι σίγουρη τι είχα κάνει σωστά για να τα κατακτήσω. «Λα Ντιβίνα» με έλεγαν, μα τίποτα το θεϊκό δεν είχα. Η φωνή μου δεν ήταν σε καμία περίπτωση θεσπέσια ή, έστω, αρμονική. Το μεγαλύτερο πλεονέκτημά της ήταν, πιθανότατα, ότι ήταν εύπλαστη. Είχα την ικανότητα να τραγουδάω δραματικούς και «ελαφρούς» ρόλους με την ίδια μαεστρία, ακόμα και μέσα στην ίδια σεζόν. Περνούσα από το ένα είδος όπερας στο άλλο με μια ευκολία που μέχρι τότε θεωρούνταν αδιανόητη. Και ίσως έτσι να άνοιξα

για τις σοπράνο που ήρθαν μετά από μένα μια χαραμάδα στην πόρτα του πειραματισμού, που θα τις ελευθέρωνε από τους περιορισμούς του οποιουδήποτε «α, αυτό εσύ δεν το μπορείς».

Μα κυρίως η φωνή μου ήταν διαφορετική. Ήταν μια ίσως άσχημη φωνή που δεν επέτρεπε σε κανέναν να την ξεχάσει και που υποτασσόταν στην ικανότητά μου να κάνω τον κάθε ρόλο δικό μου μέσα από τη μουσική.

Ήμουν ανελέητη στις πρόβες και αυστηρή στην κάθε μου κίνηση. Άφηνα τη μουσική να κατευθύνει την παραμικρή μου χειρονομία και ζούσα την κάθε ερμηνεία με μια ένταση που μπορεί και να τρόμαζε πολλούς.

Κι ύστερα αποφάσισα να δείξω την ίδια αυτοπειθαρχία για να φτιάξω την εμφάνισή μου – ήθελα πια και το σώμα μου να εξυπηρετεί την υποκριτική μου. Είχα παχύνει τόσο, που δυσκολευόμουν πια να αποδώσω στη σκηνή και αδικούσα τους ρόλους των νέων όμορφων γυναικών που ήθελα να ερμηνεύσω. Μέσα σε ένα χρόνο έχασα πάνω από 35 κιλά και η αυτοπεποίθησή που για πρώτη φορά γνώριζα στη ζωή μου μου χάρισε μερικές από τις πιο μαγικές στιγμές μου επάνω στη σκηνή.

Τόσκα, Μάρτα, Σαντούτσα, Λεονόρε. Αϊντα, Τουραντό, Νόρμα. Ολύμπια, Ηρώδειο, Αρένα. Η Ιταλία και η Αμερική δεν έκρυβαν πια μυστικά και κλειστές πόρτες για μένα. Στα αεροδρόμια με περίμεναν πλήθη και μετά από κάθε μου εμφάνιση οι κριτικές των εφημερίδων έμοιαζαν με ερωτικές επιστολές. Είναι αλήθεια πως πολλές φορές ο Τύπος ασχολούνταν περισσότερο με τα κουτσομπολιά της καθημερινότητάς μου –την αντιπαλότητά μου με τη Ρενάτα

Τερμπάλντι, το τι έτρωγα, τι ψώνιζα και τι μαγείρευα για τον σύζυγό μου– παρά με το τι έκανα επάνω στο σανίδι, όμως ήξερα πια ότι κι αυτό ήταν μέρος του παιχνιδιού.

Το μόνο που με ανησυχούσε ήταν πως η φωνή μου δεν ήταν πια όπως παλιά. Ήδη, πριν χωρίσω από τον Μπατίστα, η στάση του σώματός μου είχε αλλάξει και δεν είχα πια την ίδια δύναμη για να υποστηρίξω το διάφραγμα και την αναπνοή μου. Οι ορμόνες μου είχαν επηρεαστεί από τη μεγάλη απώλεια βάρους και η φωνή μου δεν άντεχε πια τα άκρα που απαιτεί η όπερα από τους τραγουδιστές της. Μήπως, κάνοντας αυτό που μου έλεγαν όλοι ότι θα απογειώσει την καριέρα μου, εγώ κατάφερα τελικά να την καταστρέψω; Δε θα το μάθω ποτέ.

Ποιος ξέρει αν η ποιότητα της φωνής μου χάθηκε μαζί με τα κιλά μου ή αν εγώ η ίδια δεν μπόρεσα να διατηρήσω το οικοδόμημα της αυτοπεποίθησής που με στήριζε τόσα χρόνια. Παρά τις επιτυχίες, τους δίσκους, τα χρήματα και τη λατρεία του κόσμου που με άκουγε, έφταναν στιγμές που ένιωθα ξανά σαν το παλιό μικρό ασχημόπαπο, κοντρό, αδέξιο και χωρίς κανένα φίλο. Πώς μπορεί μια πρωμαντόνα να τραγουδήσει όταν οι φόβοι της σκεπάζουν τη φωνή της; Πώς μπορεί να κρατήσει το παράστημά της όταν νιώθει τους ώμους της να βαραίνουν κάτω από την ευθύνη του να δίνει κάθε βράδυ τον καλύτερό της εαυτό;

Ακόμα δεν ξέρω.

* * *

Όταν γνώρισα τον Αριστοτέλη, σε ένα από τα πάρτι που διοργάνωνε προς τιμή μου η φίλη μου η Έλσα, ήμουν μάλλον έτοιμη να παρατήσω τα πάντα. Από το 1959, που χώρισα

για χάρη του τον Μπατίστα, ήταν σαν να άνοιξε στη ζωή μου ένα άλλο κεφάλαιο, στο οποίο θα προσπαθούσα να εκπληρώσω πια ένα χρέος διαφορετικό, το χρέος μου ως γυναίκα.

Μέσα στα έξι πρώτα χρόνια μετά τον χωρισμό, δεν έδωσα ούτε πενήντα παραστάσεις. Στην αρχή ο Αριστοτέλης κολακεύτηκε, πιστεύοντας ότι για χάρη του άφησα την όπερα – την οποία μισούσε. Δεν άργησε όμως να καταλάβει ότι χωρίς αυτήν ήμουν ένα τίποτα – και να μ' εγκαταλείψει, με τη σειρά του, κι εκείνος, γιατί τι είχα πια να του προσφέρω χωρίς τη γοητεία της αυτοπεποίθησης και της επιτυχίας μου;

Ίσως αυτή να είναι η πορεία της ζωής των καλλιτεχνών. Φαντάζεσαι πόσοι άνθρωποι θα έρθουν στην κηδεία μου; Πόσοι θα πλημμυρίσουν τους δρόμους και πόσοι θα σπρώχνονται μπροστά μπροστά για

να αποδείξουν πως ήταν οι καλύτεροι μου φίλοι; Και πόσοι απ' αυτούς θα μ' αγαπούν πραγματικά, εμένα, το τίποτα που είμαι χωρίς τη μουσική; Τέσσερις; Πέντε; Ή, τότε θα είμαι τυχερή.

Φέτος τραγούδησα την *Τόσκα* στη λυρική σκηνή που ίσως αγάπησα περισσότερο απ' όλες, τη Βασιλική Όπερα του Λονδίνου, και βαθιά μέσα μου ξέρω πως η καριέρα μου επάνω στη σκηνή κάπου εδώ τελειώνει.

Ίσως κάποτε να επιχειρήσω ξανά να εμφανιστώ μπροστά σε κοινό, να κάνω μια περιοδεία για τον κόσμο που κάποτε μ' αγαπούσε τόσο. Ίσως να δοκιμάσω να διδάξω μερικά από τα πράγματα που έμαθα δίνοντας και τη ζωή μου ακόμα στο σανίδι. Ίσως να γράψω την αυτοβιογραφία μου, να γράψω γι' αυτή τη ζωή που όλους τους συνέπαιρνε κι εμένα με κούρασε τόσο. Αλλά τίποτα δε θα είναι το ίδιο πια αφού δεν μπορώ όπως παλιά να τραγουδάω.

Κάτι που δεν ήξερες

Είχε τόσο μεγάλη μυωπία, που, όταν ανέβαινε χωρίς τα γυαλιά της στη σκηνή, δεν έβλεπε καλά καλά ούτε τον μαέστρο.

Έλεν Κέλλερ

Το κορίτσι που βγήκε από το σκοτάδι στο φως

*Δε θυμάμαι ούτε τον πυρετό που μου ανέβηκε
ξαφνικά όταν έγινα δεκαεννιά μηνών ούτε
πώς έχασα μέσα σε λίγες μέρες και την όραση
και την ακοή μου.*

*Συγγραφέας και πολιτική ακτιβίστρια, που κατόρθωσε
να σπουδάσει, να εργαστεί και να εμπνεύσει, παρότι
ήταν τυφλή και κωφάλαλη από τη νηπιακή της ηλικία.
Ήταν το πρώτο τυφλό και κωφάλαλο άτομο που πήρε
πτυχίο πανεπιστημίου και εργάστηκε σκληρά για
την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ανθρώπων
με αναπηρία.*

- 1880 Γεννιέται στην Αλαμπάμα των ΗΠΑ.
- 1882 Αρρωσταίνει από οστρακιά ή μηνιγγίτιδα και μένει τυφλή και κωφάλαλη.
- 1887 Ξεκινάει μαθήματα με τη δασκάλα της Ανν Σάλλιβαν, η οποία κατορθώνει να της μάθει να μιλά, να διαβάζει και να γράφει.
- 1904 Αποφοιτά από το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ.
- 1915 Ιδρύει τον Διεθνή Οργανισμό Έλεν Κέλλερ για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων ατόμων με προβλήματα όρασης.
- 1968 Πεθαίνει σε ηλικία 87 ετών.

«Η Λόρα μόλις έμαθε το χειρωνακτικό αλφάβητο, αυτό που χρησιμοποιούν οι κωφάλαλοι, και είναι χάρμα να βλέπει κανείς με τι ταχύτητα, ακρίβεια και προθυμία κάνει την προσπάθειά της. Η δασκάλα της της δίνει ένα καινούριο αντικείμενο, ένα μολύβι, ας πούμε, και την αφήνει καταρχάς να το μελετήσει, να πάρει μια ιδέα για τη χρήση του. Ύστερα της μαθαίνει την ονομασία του, ζωγραφίζοντας με τα δάκτυλά της τα γράμματα που σχηματίζουν τη λέξη επάνω στην παλάμη του χεριού της μικρής...»

«Γιατί να μην μπορεί και η Έλεν να το κάνει αυτό;» αναρωτήθηκε φωναχτά η μητέρα μου σηκώνοντας τα μάτια της από τις *Αμερικανικές Σημειώσεις* του Ντίκενς, που διάβαζε με μεγάλη αφοσίωση τις τελευταίες ημέρες.

«Εδώ περιγράφει την ιστορία μιας μικρής τυφλής και κωφάλαλης, που έμαθε να επικοινωνεί και να

διαβάζει, σε ένα ινστιτούτο στη Βοστώνη, να δεις πως το λένε...» συνέχισε, προς τον πατέρα μου αυτή τη φορά, και άρχισε να γυρίζει προς τα πίσω τις σελίδες για να βρει το όνομα του ιδρύματος που φρόντιζε για τη μόρφωση των τυφλών.

Η μητέρα μου ήξερε καλά πως η σκέψη της ήταν μάλλον υπερβολικά αισιόδοξη και πως το πιο φρόνιμο, για την περίπτωσή μας, ήταν να μην τρέφει μεγάλες ελπίδες για το μέλλον μου. Όμως κι οι δύο γονείς μου θυμόντουσαν καλά την απελπισία που απειλούσε να τους καταπιεί τις μέρες και τις εβδομάδες που έτρεμαν ότι το μωρό τους –εγώ– θα πέθαινε από τη σκαρλατίνα κι ύστερα την ανέλπιστη ευγνωμοσύνη που ένιωσαν όταν επέζησα τελικά. Και δεν τους φαινόταν τόσο δύσκολο να πιστέψουν σε ένα ακόμη θαύμα: τι κι αν είχα μείνει τυφλή και κωφάλαλη από εκείνο τον σαρωτικό πυρετό; Ίσως, όπως η Λόρα

Μπριτζμαν, έτσι κι εγώ να μπορούσα να βρω τον τρόπο να επικοινωνώ και να μαθαίνω – τότε η ζωή μου θα αποκτούσε νόημα και μέλλον και η σωτηρία μου θα έπαιρνε ξανά το μεγαλείο μιας πραγματικής ευλογίας.

Όταν γεννήθηκα, έβλεπα το πρόσωπο της μητέρας μου και άκουγα τη φωνή της. Έβλεπα τα αδέρφια μου και άκουγα τους καβγάδες τους καθώς με νανούριζε στην αυλή ο καλοκαιρινός ήλιος της Αλαμπάμα. Άκουγα τον πατέρα μου να διηγείται το βράδυ στο φαγητό τις χιλιοειπωμένες ιστορίες του από τον στρατό και έβλεπα κάθε μέρα το φύλλο της εφημερίδας που έφερνε, ως περήφανος εκδότης, από τη δουλειά.

Το ξέρω, κι αν μη θυμάμαι πια τίποτα απ' όλα αυτά.

Δε θυμάμαι ούτε τον πυρετό που μου ανέβηκε ξαφνικά όταν έγινα δεκαεννιά μηνών ούτε πώς έχασα μέσα σε λίγες μέρες και την όραση και την ακοή μου. Θυμάμαι μόνο, αμυδρά, πως τον πρώτο καιρό μετά την αρρώστια μου έτρεχα συνεχώς πίσω από τη Μάρθα, την κόρη της μαγειρισσάς μας, που ήταν τότε έξι χρονών και ήταν η μόνη που καταλάβαινε τα νοήματά μου. Σιγά σιγά η αυτοσχέδια γλώσσα μου εξελίχθηκε, όμως και πάλι δεν μπορούσε να με πάει πολύ μακριά

– το πολύ μέχρι την ικανοποίηση των βασικών αναγκών μου.

Μπορούσα να αναγνωρίζω ποιος περνούσε από δίπλα μου από τις δονήσεις που άφηναν τα βήματά του. Ανάλογα με το πόσο βαριά και συνεχόμενα ήταν τα βήματα, μπορούσα να καταλάβω την ηλικία και το φύλο του, οπότε και να μαντέψω ποιος ήταν.

Χαιρόμουν τη μουσική χάρη στις δονήσεις που δημιουργούσε στα έπιπλα γύρω μου και ήμουν πολύ δεμένη με τα ζώα μας, λόγω του ότι μπορούσα να τα πιάνω και να τα καϊδεύω χωρίς να νιώθω ότι ήξεραν κάτι που δε γνώριζα εγώ.

Όμως τα συναισθήματα που δεν είχα τρόπο να επικοινωνήσω με έπνιγαν και, όποτε συνειδητοποιούσα ότι οι δικοί μου συνεννοούνταν με έναν τρόπο που εγώ δεν μπορούσα να καταλάβω (με τα στόματα αντί για τα δάχτυλά τους!), με παρέσερναν τρομερές εκρήξεις θυμού, με ουρλιαχτά και σπασμένα πιάτα, που τρομοκρατούσαν τους δικούς μου και επιβεβαίωναν αυτό που σιγοψιθύριζαν πολλές φορές οι θείοι και τα ξαδέρφια μου, ότι το μόνο μέρος στο οποίο θα έπρεπε να βρίσκομαι ήταν το φρενοκομείο. Όταν έγινα έξι χρονών, οι γονείς μου είχαν πια σχεδόν απελπιστεί – και ίσως να μην έβρισκαν διέξοδο στην απόγνωσή τους αν η μητέρα

Όταν γεννήθηκα, έβλεπα το πρόσωπο της μητέρας μου και άκουγα τη φωνή της. Έβλεπα τα αδέρφια μου και άκουγα τους καβγάδες τους καθώς με νανούριζε στην αυλή ο καλοκαιρινός ήλιος της Αλαμπάμα.

μου δεν αγαπούσε τόσο τα βιβλία.

Η έμπνευση που της έδωσε η ιστορία της Λόρα Μπρίτζμαν μάς έφερε στο κατώφλι του Αλεξάντερ Γκράχαμ Μπελ, ο οποίος δούλεψε εκείνη την εποχή με κωφάλαλα παιδιά. Ο Μπελ πρότεινε στους γονείς μου να επικοινωνήσουν με τον Μάικλ Ανάγκνος, Έλληνα από το Περτούλι, που διηύθυνε τότε το Ινστιτούτο Πέρκινς για τους τυφλούς, κι εκείνος έστειλε στο σπίτι μας την καλύτερη δασκάλα που θα μπορούσε να μας προτείνει: την Ανν Σάλλιβαν, τη δασκάλα που ξαναγέννησε την ψυχή μου.

Η Ανν ήρθε στο σπίτι μας στις 3 Μαρτίου του 1887, φέρνοντάς μου δώρο μία κούκλα. Μ' αυτήν άρχισε αμέσως να προσπαθεί να μου μάθει πώς να επικοινωνώ «γράφοντας» την ονομασία της κάθε λέξης με τα δάχτυλα επάνω στην παλάμη του χεριού μου. «Κ-ο-ύ-κ-λ-α» μού έγραφε κι εγώ γινόμουν έξαλλη, γιατί για αρκετό καιρό μού ήταν αδύνατο να συλλάβω ότι κάθε αντικείμενο είχε ως όνομα μία συγκεκριμένη λέξη. «Κ-ο-ύ-π-α» χάραζε η Ανν στο εσωτερικό της παλάμης μου κι εγώ έδινα μια και έσπαγα την πορσελάνη. Προσπαθούσε μόνη μαζί μου, μέσα στο μικρό παράσπιτο του υποστατικού όπου είχε ζητήσει να μετακομίσουμε οι δυο μας, να με μάθει να τρώω με μαχαιροπίρουνα, να βουρτσίζω τα μαλλιά και να κουμπώνω τα ρούχα μου, κι εγώ την κλοτσούσα και τη χτυπούσα λες κι έφταιγε εκείνη για το μόνιμο σκοτάδι και τη σιωπή μου.

Μέχρι που μια μέρα, εκεί που έκανα μπάνιο, της έδειξα με το χέρι γύρω μου και τη ρώτησα «τι είναι όλο αυτό;». Και τότε η Ανν κατάλαβε τι έπρεπε να κάνει. Με πήρε από το χέρι και περπατήσαμε μαζί ως το πηγάδι του κήπου. Εκεί η σοφή μου

η δασκάλα έβαλε το ένα χέρι μου κάτω από το κρύο τρεχούμενο νερό της αντλίας και με το δάχτυλό της χάραξε στην άλλη μου παλάμη «Ν-ε-ρ-ό», πρώτα αργά και ύστερα όσο πιο γρήγορα μπορούσε.

Στάθηκα ακίνητη, με όλη την προσοχή μου στραμμένη στην κίνηση των δακτύλων της και στην αίσθηση του δροσερού καταρράκτη που κυλούσε στο δέρμα μου. Και ξαφνικά ένιωσα λες και τράβηξε κάποιος από το μυαλό μου ένα πέπλο. Μια σκέψη επέστρεψε στο κεφάλι μου και το μυστήριο της γλώσσας μου αποκαλύφθηκε ατόφιο. Τα πάντα είχαν ένα όνομα! Η ψυχή μου φωτίστηκε, γέμισε ξανά ελπίδα. Στον γυρισμό προς το σπίτι, άγγιζα κάθε αντικείμενο που βρισκόταν στον δρόμο μας και ρωτούσα να μάθω το όνομά του – κι εκείνο έμοιαζε λες και έσφυζε ολόκληρο από ζωή.

Στο τέλος της ημέρας άγγιξα την Ανν και της ζήτησα να μου πει εκείνη τι ήταν. «Δ-α-σ-κ-ά-λ-α» έγραψε στο χέρι μου και τότε, για πρώτη φορά, γύρισα να την αγκαλιάσω.

Τις επόμενες μέρες δεν έκανα τίποτα παρά να εξερευνώ το γύρω περιβάλλον με τα χέρια μου και η Ανν δεν έκανε τίποτα παρά να χαράζει στην παλάμη μου λέξεις για το καθετί. Ένιωθα να γίνομαι για πρώτη φορά ένα με τον κόσμο γύρω μου και να γεννιέται μέσα μου μια ακατανίκητη αγάπη για τη γλώσσα και τη συζήτηση με τους ανθρώπους.

Μέσα σε μερικούς μήνες είχα μάθει εκατοντάδες λέξεις και είχα αρχίσει να διαβάζω τη γραφή μπράιγ και να γράφω με κεφαλαία, τετραγωνισμένα γράμματα, χρησιμοποιώντας ένα χάρακα για οδηγό μου.

ΚΡΥΟ, ΠΛΑΝΩ, ΚΥΡΙΟΣ, ΚΑΡΒΟΥΝΟ,
ΚΟΥΚΛΑ, ΚΑΠΕΛΟ, ΚΑΚΟ, ΑΝΤΙΟ

Έγραφα, μάθαινα να μιλάω και να διαβάζω τα κείμενα των άλλων με τα δάκτυλα και να γράφω στη γραφομηχανή. Τρελαινόμουν για την ελληνική μυθολογία και οι φίλοι μου με πείραζαν πως ήμουν πολυμήχανη σαν τον Οδυσσέα.

Η φυλακή μου δεν ήταν μια φυλακή.

* * *

Η ελευθερία που είχα αποκτήσει ξαφνικά με έφερε στο Ινστιτούτο Πέρκινς για τους Τυφλούς.

Εκεί άνοιξε για μένα ένας ολόκληρος κόσμος φιλίας. Άρχισα να παίζω και να συνεργάζομαι με τα άλλα τυφλά παιδιά και να μιλάω μαζί τους διαρκώς. Προς μεγάλο μου ενθουσιασμό, ανακάλυψα ότι τα περισσότερα ήξεραν να μιλάνε με τα δάκτυλά τους. Τι απέραντη ευτυχία! Για πρώτη φορά ένιωθα πως έβρισκα το σπίτι μου, την πατρίδα μου, μέσα στον απέραντο κόσμο. Και άρχισα να νιώθω στο πετσί μου πως θα ήταν αν μπορούσα να προσφέρω το ίδιο δώρο και σε άλλους ανθρώπους με τις ίδιες αναπηρίες.

Έμαθα γαλλικά, αριθμητική και γεωγραφία και δεν ξεκολλούσα από τη βιβλιοθήκη με τα ανάγλυφα βιβλία και από τη συλλογή ζώων και πουλιών του μουσείου αφής. Και η ζωή μου κυλούσε πολύ πιο βιαστικά απ' ό,τι τα πρώτα χρόνια στη μοναξιά και το σκοτάδι – μάθαινα και μεγάλωνα, κι όταν έμαθα και μεγάλωσα αρκετά, κατάφερα να κάνω κάτι αδιανόητο ως τότε για κάποιο άτομο με τις δικές μου αναπηρίες: να μπω στο πανεπιστήμιο, με την Ανν πάντοτε ακούραστη συνοδό και βοηθό μου.

Η ζωή εκεί ήταν σκληρή και για τις δυο μας. Το διάβασμα ήταν τέτοιο, που η όραση της Ανν χειροτέρευσε

πολύ. Κι ενώ ως τότε πίστευα ότι είχα πάει στο πανεπιστήμιο για να μορφωθώ, στην πορεία συνειδητοποίησα ότι η εκπαίδευση που έπαιρνα και παίρνουμε όλοι εκεί είναι αμετανόητα στραμμένη προς το παρελθόν – σαν να θέλει να ζήσει για πάντα εκεί.

Στο Ράντκλιφ κανείς δε μου έμαθε για τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο κόσμος. Μου έμαθαν περισσότερα για τους μεγάλους πολέμους παρά για τις μεγάλες εφευρέσεις που άλλαξαν την ανθρωπότητα. Μου έμαθαν ότι το να είσαι Ναπολέον είναι πιο σημαντικό από το να επινοείς κάτι καινούριο.

Δε συμφωνούσα με όλα αυτά. Για μένα η επιτυχία του καθενός μας στη ζωή βασίζεται στην αλληλοβοήθεια. Κι αν μπορούσαμε όλοι να αξιοποιήσουμε στο μέγιστο τις ικανότητες που μας έδωσε ο Θεός και να τις χρησιμοποιήσουμε όχι μόνο προς δικό μας όφελος, αλλά και προς όφελος των άλλων, ο κόσμος μας θα ήταν πολύ διαφορετικός.

Ίσως γι' αυτό τελικά να προσπάθησα τόσο για να μάθω και να βελτιωθώ και έγινε τελικά ο πρώτος τυφλός και κωφάλαλος άνθρωπος που έπαιρνε πτυχίο πανεπιστημίου.

Ήθελα –και νομίζω κατάφερα– να δείξω στον κόσμο ότι και οι κωφοί μπορούν να μάθουν να επικοινωνούν και να επιβιώνουν στον κόσμο των ακουόντων και να κάνουν πολλά από τα πράγματα που μπορούν να κάνουν κι εκείνοι.

Ήθελα να μοιραστώ με όλους –και ειδικά με τους λιγότερο τυχερούς– τα θαύματα που βρέθηκαν στον δικό μου δρόμο και να τους αποδείξω ότι υπάρχει ελπίδα ακόμα κι όταν μέχρι και το να ζεις σου φαίνεται αδύνατο.

Όρες ώρες ένιωθα σαν τη Ζαν ντ' Αρκ. Αισθανόμουν μια ανάταση

Έγραφα, μάθαινα να μιλάω και
να διαβάζω τα χείλη των άλλων
με τα δάχτυλα και να γράφω στη
γραφομηχανή. Τρελαινόμουν για την
ελληνική μυθολογία και οι φίλοι μου
με πείραζαν πως ήμουν πολυμήχανη
σαν τον Οδυσσέα. Η φυλακή μου δεν
ήταν πια φυλακή.

σε όλο μου το είναι. Και άκουγα
μέσα μου φωνές που μου έλεγαν
«προχώρα, όποιο κι αν είναι το
κόστος, όσες δοκιμασίες κι αν βρεις
στον δρόμο σου».

Είχα μάθει πια να μιλάω και
πέρασα το μεγαλύτερο μέρος της
υπόλοιπης ζωής μου δίνοντας ομιλίες
σε σχέση με τις εμπειρίες και τα
πιστεύω μου. Είχα μάθει να διαβάζω
τα χείλη των συνομιλητών μου με
τα δάχτυλα, να χρησιμοποιώ τη
γραφή μπράιγ αλλά και τη νοηματική
γλώσσα – κυρίως όμως είχα μάθει να
νιώθω περήφανη για τις ικανότητες
που διέθετα και όχι να αισθάνομαι
πικρία γι' αυτές που μου έλειπαν.
Με την περιέργεια και τη φαντασία
μου, με τη λαχτάρα μου να είμαι
χρήσιμη στους άλλους, μπορούσα
να αναπληρώσω το κενό που είχαν
αφήσει πίσω τους η όραση και η ακοή
μου – με το παραπάνω.

* * *

Η μητέρα μου πέθανε όταν ήμουν
31 χρονών και η Ανν έγινε τότε η
μοναδική σταθερή σύντροφός μου
στη ζωή.

Κρατάω στα χέρια μου μια
φωτογραφία που μας δείχνει
μαζί, με την Ανν να με κοιτάζει
επίμονα, όπως μου είχε περιγράψει
η ίδια τόσες και τόσες φορές. Είμαι
γυρισμένη – όπως πάντα στις
φωτογραφίες – προφίλ, για να μη
φαίνεται το αριστερό μάτι μου, που
προεξείχε.

Η Ανν, που πριν λίγο καιρό μάς
άφησε – για πάντα.

Η Ανν, που μου χάρισε ξανά τη
ζωή.

Η Ανν, που έμεινε μαζί μου για
χρόνια αφέτου σταμάτησε να με
διδάσκει.

Η Ανν, που την ξεγέλασα για
να αρραβωνιαστώ στα κρυφά τον
άντρα που ήρθε στο σπίτι μας όταν
αρρώστησε εκείνη, για να δουλέψει
ως προσωπικός μου γραμματέας, κι
έφυγε από κει σχεδόν κυνηγημένος
από τις προκαταλήψεις γύρω από
το τι μπορεί ή δεν μπορεί να κάνει
με τη ζωή του ένας άνθρωπος με
αναπηρίες όπως εγώ.

Τον έλεγαν Πίτερ.

Τον ερωτεύτηκα και προσπάθησα
να κλεφτώ μαζί του, αγνοώντας και
τη δασκάλα μου και τους δικούς

μου, που πίστευαν ακράδαντα ότι μια γυναίκα στην κατάστασή μου δε δικαιούνταν να ονειρεύεται έρωτες και γάμους. Ότι δεν ήταν δυνατό να ερωτευτεί ένας άνθρωπος που δεν μπορεί ούτε να δει ούτε να πει ούτε να ακούσει. Ίσως να είχαν δίκιο, έλεγε το κεφάλι μου. Η καρδιά μου, όμως, έλεγε πως όχι. Κι ως μην κατάφερε να κάνει το δικό της εκείνη τη φορά.

Όταν ήμουν μικρή, στο σχολείο και αργότερα στο πανεπιστήμιο, ήξερα πως οι φίλες μου έβγαιναν έξω με τα αγόρια τους, ενώ εγώ καθόμουν στο δωμάτιό μου και διάβαζα ή έκανα παρέα με την Ανν. Έκρυβα ρομαντικά μυθιστορήματα ανάμεσα στα βιβλία μου κι όποτε με έπανε η δασκάλα μου να τα διαβάζω, τα έκλεινα βιαστικά, πριν προλάβει να μου πει αυστηρά να πιάσω καλύτερα κάτι που να διευρύνει τους πνευματικούς μου ορίζοντες.

Αναρωτιόμουν τότε «μα εκείνη δε νιώθει την ανάγκη να την αγγίξει κάποιος; Να την αγαπήσουν, να ερωτευτεί;». Χρειάστηκε να παντρευτεί η Ανν για να καταλάβω την αλήθεια: φυσικά και την ένιωθε. Όμως εκείνη, που μπορούσε να την ικανοποιήσει, προσπαθούσε να προστατεύσει εμένα που, όπως πίστευε, δε θα μπορούσα ποτέ. «Μην κάνεις όνειρα» ήταν σαν να μου έλεγε κάθε φορά που μου έκλεινε ένα βιβλίο. «Για άλλους είναι οι αγάπες».

Κι εγώ, που πέρασα τη ζωή μου υπερασπιζόμενη τα δικαιώματα των άλλων –στη ζωή, στην εκπαίδευση, στη σεξουαλικότητα, στην εξουσία–, έβαλα φρένο στα δικά μου επειδή δεν τόλμησα να σταθώ απέναντι σε όσους πίστευαν το ίδιο.

Ο Πίτερ έμαθε πιο γρήγορα από τον καθένα να γράφει στην παλάμη μου – και έγραφε ακατάπαυστα,

επιστολές, άρθρα από εφημερίδες, ακόμα και βιβλία, για χάρη μου. Είχαμε κι οι δυο την ίδια όρεξη για ζωή, το ίδιο πάθος για την πολιτική. Κι όμως, αναγκάστηκα να τον χάσω, όπως και τόσα άλλα πράγματα ως τότε στη ζωή μου.

* * *

Μου αρέσει η ζωή. Δε μου αρέσει μόνο να παλεύω γι' αυτά που θεωρώ σωστά, να προσπαθώ να αλλάξω τις αδικίες του κόσμου. Μου αρέσει να ζω. Να αναπνέω. Να απολαμβάνω το καλό φαγητό. Και το κρασί μου. Να αισθάνομαι τη μουσική αγγίζοντας απαλά τα χείλη και τον λαιμό της σοπράνο. Να γνωρίζω όσα δεν ακούω και όσα δε βλέπω με όλους τους άλλους τρόπους που μπορώ. Και δεν είναι λίγοι.

Στις αρχές του καινούριου αιώνα, με όρισαν μέλος μιας επιτροπής που στόχο της είχε να ερευνήσει τις συνθήκες ζωής των τυφλών. Και τότε, εγώ που πίστευα πως η τυφλότητα είναι απλώς μια ατυχία που ξεφεύγει από τον ανθρώπινο έλεγχο, ανακάλυψα ότι ακόμα κι αυτή, σε μεγάλο ποσοστό, έχει τις ρίζες της στις κακές βιομηχανικές συνθήκες, οι οποίες συχνά οφείλονται στον εγωισμό και στην απληστία των εργοδοτών. Αλλά και τα κοινωνικά προβλήματα έπαιζαν τον ρόλο τους στην αρρώστια. Πολλές φορές η φτώχεια σπρώχνει τις γυναίκες σε ταπεινωτικά επαγγέλματα, όπως η πορνεία, που τους προκαλούν ασθένειες όπως η σύφιλη και τελικά τους κλέβουν ακόμα και την όρασή τους.

Άρχισα τότε να διαβάζω Γουέλς και Μαρξ, που μου τους έφερνε η Ανν επειδή πίστευε πως η ζωντανία τους θα με συγκινήσει. Κι ένιωσα λες και είχα ξυπνήσει σε έναν

εντελώς καινούριο κόσμο, πολύ διαφορετικό από τον ψεύτικο στον οποίο ζούσα πριν. Διάβαζα αργά και για ένα διάστημα έπεσα σε κατάθλιψη από τη μαύρη πραγματικότητα που ξεδιπλωνόταν μπροστά μου. Σιγά σιγά όμως άρχισα να ξαναβρίσκω την αυτοπεποίθησή μου και συνειδητοποίησα ότι, αφού τα φοβερά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε δεν είναι θέμα τύχης, τότε είναι και στο χέρι μας να τα διορθώσουμε – στο κάτω κάτω, έχουμε κάνει τόσο δρόμο παρ' όλα αυτά.

Ονειροπόλα; Μπορεί. Όμως από όνειρα γεννιούνται τα γεγονότα.

Γι' αυτό έγινα σοσιαλίστρια. Επειδή ήθελα να κάνω κάτι για να αλλάξουν τα πράγματα. Επειδή πιστεύω πως ο σοσιαλισμός είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση. Όμως η πολιτική δε με κράτησε για πολύ. Είναι δύσκολο για ένα κόμμα να παραμείνει επαναστατικό όταν παίρνει στα χέρια του την εξουσία και προσπαθεί να γραπωθεί απ' αυτή. Έτσι, προτίμησα τον συνδικαλισμό κι έγινα μέλος στους Βιομηχανικούς Εργάτες του Κόσμου (ΒΕΚ).

Όνειρό μου είναι να έχουν όλα τα τυφλά και τα κωφά παιδιά δικαίωμα στην εκπαίδευση και όλοι οι τυφλοί και οι κωφοί ενήλικες δικαίωμα στην κατάρτιση και τη χρήσιμη εργασία. Όχι μόνο αυτά όμως. Όνειρό μου είναι επίσης να αρχίσουν να ψηφίζουν οι γυναίκες, να έχουν δικαίωμα στην αντισύλληψη, να εξαφανιστεί από την Ευρώπη ο φασισμός, να ελέγξουμε την πυρηνική ενέργεια.

Έγραφα πάντα πολύ και ποτέ δε φοβήθηκα να μιλήσω ανοικτά για τις απόψεις μου. Έχω κάνει πάνω από 475 ομιλίες και έχω γράψει άρθρα πάνω στα θέματα που μου καίνε την καρδιά. Η δουλειά αυτή μου έχει δώσει τη δυνατότητα να

επισκεφτώ δεκάδες χώρες και να γνωρίσω ανθρώπους που αλλάζουν με τις πράξεις τους τη διαδρομή της Ιστορίας.

Υπάρχουν, βέβαια, δημοσιογράφοι που κάποτε –πριν, δηλαδή, αρχίσω να μιλάω ανοικτά για τις απόψεις μου γύρω από τον σοσιαλισμό– παίνευαν το θάρρος και την εξυπνάδα μου με τέτοια γενναιοδωρία, που με έκαναν να κοκκινίζω. Και τώρα μου κάνουν επίθεση χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα την αναπηρία μου. Λένε πως «οι λανθασμένες απόψεις» μου για το μέλλον της κοινωνίας μας οφείλονται «στους προφανείς περιορισμούς στην ανάπτυξή» μου – ότι, επειδή είμαι τυφλή και κουφή, είμαι και ιδιαιτέρως επιρρεπής στα σφάλματα. Προφανώς μέσα στο διάστημα που μεσολάβησε συρρικνώθηκε η ευφυΐα μου, δεν μπορώ αλλιώς να το εξηγήσω.

Από την άλλη, εδώ και μερικούς μήνες κανείς δεν έχει πια ιδιαίτερη όρεξη να ακούσει τις διαλέξεις μου, κι έτσι βγάζουμε το ψωμί μας με την Ανν περιοδεύοντας μαζί μ' αυτόν τον θίασο του βαριετέ. Το κοινό, όπως κι εσύ, περιμένει από μας να παρουσιάσουμε σε σκετς το πώς η Ανν μού έμαθε τη λέξη «νερό», για να ενθουσιαστεί και να εμπνευστεί και να θαυμάσει τις ικανότητες κάποιου που δεν έχει τις δικές του ικανότητες.

Ακούγεται επιφανειακό και ανούσιο, όμως αυτός δεν ήταν, έτσι κι αλλιώς, και ο σκοπός των διαλέξεών μου; Να υποψιαστούν οι άνθρωποι πως όλοι έχουμε τα ίδια δικαιώματα και πως αυτό που έχει νόημα στη ζωή είναι να βοηθάμε και να διδάσκουμε ο ένας τον άλλον; Να συνειδητοποιήσουν ότι ένας τυφλός άνθρωπος δεν είναι ούτε πλιθιος ούτε ιδιοφυΐα; Ότι έχει ένα μυαλό που μπορεί να καλλιεργηθεί, ένα

χέρι που μπορεί να εκπαιδευτεί,
φιλοδοξίες κατάλληλες για τον
εαυτό του και το καθήκον να γίνει
η καλύτερη εκδοχή του εαυτού του,
ώστε να κερδίσει τη φώτιση μέσα από
τη δουλειά;

Ξέρεις, οι άνθρωποι που βλέπουν
κανονικά κοιτάζουν τα αστέρια χωρίς
καμία συγκίνηση. Εγώ μπορεί να
μη βλέπω τις φλογίτσες τους στον

ουρανό, ωστόσο τα βλέπω πάντα να
λάμπουν στις σκέψεις μου. Έχει
και η τυφλότητα, Ξέρεις, τη μαγεία
της. Η φαντασία καταρρίπτει κάθε
εμπόδιο.

Το πώς θα το αναπαραστήσω στους
ανθρώπους αυτό δεν έχει καμία
σημασία. Για μένα σημασία έχει μόνο
να το καταλάβεις εσύ. Το κατάλαβες;
Ωραία. Τώρα βγαίνω στη σκηνή.

Κάτι που δεν ήξερες

Σε νεαρή ηλικία ερωτεύτηκε και θέλησε να παντρευτεί
τον Πίτερ Φέιγκαν, δημοσιογράφο και βοηθό της.
Για την οικογένειά της, ωστόσο, ήταν αδιανόητο
μια γυναίκα με αναπηρία να κάνει οικογένεια
και το ζευγάρι εξαναγκάστηκε να χωρίσει.

Μαρι Κιουρι

Νομπελίστρια χωρίς εργαστήριο

Τον χειμώνα στο Παρίσι φορούσα όλα μου τα ρούχα μαζί για να σταματήσω κάπως να τρέμω από το κρύο και καμιά φορά τύχαινε να λιποθυμήσω από την πείνα.

Φυσικός και χημικός, πρωτοπόρος στην έρευνα γύρω από τη ραδιενεργό ακτινοβολία. Ήταν η πρώτη γυναίκα που κέρδισε βραβείο Νόμπελ, το πρώτο άτομο και η μοναδική γυναίκα που τιμήθηκε με δύο από αυτά, το μοναδικό άτομο που έχει τιμηθεί με Νόμπελ σε δύο διαφορετικές επιστήμες, η πρώτη γυναίκα που έγινε καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού και η πρώτη που θάφτηκε, με την αξία της, στο Πάνθεον του Παρισιού.

- 1867 Γεννιέται στη Βαρσοβία της Πολωνίας.
- 1891 Ακολουθεί τη μεγαλύτερη αδερφή της Μπρόνια στο Παρίσι για σπουδές.
- 1898 Ανακαλύπτει τα στοιχεία πολώνιο και ράδιο.
- 1903 Μοιράζεται το Νόμπελ Φυσικής με τον άντρα της Πιερ Κιουρί και τον Ανρί Μπεκερέλ.
- 1911 Της απονέμεται το Νόμπελ Χημείας.
- 1914 Επιβλέπει τη δημιουργία 220 κινητών και σταθερών ακτινολογικών μονάδων για την υποστήριξη των τραυματιών πολέμου.
- 1934 Πεθαίνει από απλαστική αναιμία λόγω της έκθεσής της σε ραδιενέργεια.

Βγάζω το μικρό πουγκί με τα χρήματά μου και τα μετρώ για ενδέκατη φορά αυτή την εβδομάδα. Ο αριθμός των νομισμάτων δεν αλλάζει, φυσικά – τα αφεντικά μου με πληρώνουν πάντοτε κάθε πρώτη και δέκατη πέμπτη του μήνα, όμως ο πνιχτός ήχος που βγάζουν καθώς πέφτουν ένα ένα επάνω στα σκεπάσματα του κρεβατιού μου δίνουν μια παρηγοριά που τόσο έχω ανάγκη: καθένα με φέρνει ένα βήμα πιο κοντά στην ημέρα που δε θα χρειάζεται πια να κάνω την νταντά και τη δασκάλα στα πλουσιόπαιδα των περιχώρων της Βαρσοβίας και θα αρχίσω να σπουδάζω εγώ όλα όσα ονειρεύομαι.

Πριν από μερικά χρόνια, κάναμε μια συμφωνία με την αδερφή μου την Μπρόνια: καθώς ήμουν η μικρότερη, ούτε 17 καλά καλά, θα ξεκινούσα να δουλεύω για να της στέλνω χρήματα

όσο εκείνη θα σπούδαζε στην Ιατρική Σχολή του Παρισιού. Μόλις κατάφερνε να σταθεί στα πόδια της και να βγάλει κι εκείνη μερικά, θα με καλούσε να πάω κι εγώ εκεί για να ξεκινήσω τις σπουδές μου.

Δεν ξέρω αν κάνουν έτσι όλες οι αδερφές, όμως η Μπρόνια κι εγώ, που έχουμε μεγαλώσει χωρίς πολλά λεφτά, αλλά με ατελείωτη περιέργεια για όλα όσα συμβαίνουν γύρω μας, δε θα μπορούσαμε να σκεφτούμε τη ζωή χωρίς την υποστήριξη η μία της άλλης. Είναι που χάσαμε τη μάνα μας νωρίς; Είναι που χάσαμε και τη μεγάλη μας αδερφή από τύφο και νιώθουμε ότι δεν έχουμε πια την πολυτέλεια να μαλώνουμε ή να αδιαφορούμε η μια για την τύχη της άλλης; Δεν ξέρω.

Το μόνο για το οποίο είμαι σίγουρη είναι πως θα έκανα τα πάντα για να μάθουμε, εγώ κι οι αδερφές

μου, όλα όσα δε χώρεσαν στο μικρό αυτοσχέδιο εργαστήριο που είχε φτιάξει ο πατέρας μας στο σπίτι όταν οι ρωσικές αρχές, που κυβερνούν ακόμα την Πολωνία, απαγόρευσαν τα πειράματα στα σχολεία της Βαρσοβίας. Θα έκανα τα πάντα για να καλύψω όσα κενά μου έχουν μείνει από τα μαθήματα δι' αλληλογραφίας κι από τις παραδόσεις στο παράνομο νυχτερινό πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας που παρακολουθούσαμε με την Μπρόνια, χωρίς να πολυνοιαζόμαστε για τον κίνδυνο να μας ανακαλύψουν οι Ρώσοι και να μας στείλουν ποιος ξέρει σε ποια παγωμένη στέπα της Σιβηρίας για παραδειγματισμό.

Τη μέρα αυτή του 1889, ο χρόνος που περνάει και οι δυσκολίες της καθημερινής μου ζωής με κάνουν να νιώθω πως βρίσκομαι πιο μακριά από ποτέ από το μεγάλο όνειρο της ζωής μου. Δεν είναι όμως αλήθεια: πριν καλά καλά περάσει ένας χρόνος, η Μπρόνια θα με καλέσει να πάω να ζήσω μαζί μ' εκείνη και τον άντρα της στο μαγικό Παρίσι. Θα χρειαστώ αρκετούς ακόμα μήνες για να συγκεντρώσω τα απαραίτητα χρήματα για τα διδακτρά μου, ευτυχώς όμως θα έχω πια και τη βοήθεια του πατέρα μου, που επιτέλους θα εξασφαλίσει μια δουλειά πιο αξιοπρεπή και καλοπληρωμένη από αυτές που βρίσκει συνήθως επειδή είναι πάντα ένας αντιστασιακός που πολεμάει ακατάπαυστα για την ανεξαρτησία της Πολωνίας.

Κι έτσι, μια παγωμένη μέρα του Νοεμβρίου του 1891, θα βρεθώ στο τρένο για τη γαλλική πρωτεύουσα, στην πιο φτηνή θέση που μπορεί να κλείσει άνθρωπος, αν δε θέλει να ταξιδέψει κρεμασμένος από το παράθυρο. Εκτός από το φαγητό για το ταξίδι και το βιβλίο μου, κουβαλάω μαζί κι ένα πτυσσόμενο σκαμνάκι,

καθώς οι επιβάτες της τέταρτης θέσης δεν έχουν δικαίωμα ούτε καν να ακουμπήσουν στα καθίσματα του βαγονιού. Τίποτα απ' όλα αυτά δε με πειράζει όμως: δεν είμαι πια η μικρή Μάνια που αρνιόταν να παραλάβει το χρυσό μετάλλιο για την αποφοίτησή της από το λύκειο για να μη δώσει το χέρι της στον Ρώσο υπουργό παιδείας – είμαι η Μαρί Σκλοντόφσκα, θα γραφτώ στο τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου του Παρισιού και θα κατακτήσω τον κόσμο.

Τον χειμώνα στο Παρίσι φορούσα όλα μου τα ρούχα μαζί για να σταματήσω κάπως να τρέμω από το κρύο και καμιά φορά τύχαινε να λιποθυμήσω από την πείνα – τόσο απορροφημένη ήμουν από τα διαβάσματά μου, που δεν την ένιωθα. Αρκετοί γνωστοί μου έφριτταν μ' αυτόν τον τρόπο ζωής όποτε τους άφηνα να τον διακρίνουν, κι εγώ απορούσα: «Μα γιατί; Και οι υπόλοιποι Πολωνοί φοιτητές που γνωρίζω έτσι ζουν» τους απαντούσα. Έπλενα δοκιμαστικούς σωλήνες στο κημείο του πανεπιστημίου για να συμπληρώνω το πενιχρό μου κομπόδεμα, μελετούσα νύχτα και μέρα φυσική και μαθηματικά και γαλλικά για να καλύψω τα κενά μου κι ένιωθα, μόνο και μόνο γι' αυτό, αφάνταστα ευτυχισμένη.

Μάλλον δεν ήταν ανάμεσα στα ταλέντα μου ποτέ το να γίνω πλούσια – ή, έστω, να εξασφαλίσω μια άνετη ζωή. Ίσως, βέβαια, χάρη στην αδυναμία μου αυτή να μπόρεσα να φτιάξω μια όμορφη ζωή: με τον άντρα μου γνωριστήκαμε μέσω ενός κοινού γνωστού μας από την Πολωνία, που έμαθε πως έκανα μονίμως άστεγν, χωρίς εξοπλισμό, τα πειράματά μου για την πτυχιακή μου εργασία, και προσφέρθηκε να μιλήσει στον Πιερ Κιουρί για να τον παρακαλέσει να μου παραχωρήσει

**Είχαμε κατακτήσει την υψηλότερη
κορυφή που μπορούσε τότε επιστήμονας
να ελπίζει ότι θα κατακτήσει:
είχαμε προσθέσει δυο καινούρια στοιχεία
στον Περιοδικό Πίνακα.**

εκείνος μια γωνιά στο δικό του εργαστήριο.

Κι έτσι πήρε τον δρόμο της η ζωή και η έρευνά μου: «Δε θα ήταν υπέροχο» μου έγραψε μια μέρα ο Πιερ, μετά από μήνες που είχαμε περάσει κάνοντας πλάι πλάι τα πειράματά μας «να περάσουμε τη ζωή μας μαζί, υπνωτισμένοι από τα όνειρά μας; Το όνειρό σου για τη χώρα σου, το όνειρό μας για την ανθρωπότητα, το όνειρό μας για την επιστήμη;». Και το κάναμε.

Παντρευτήκαμε με πολιτικό γάμο – εγώ μ' ένα σκούρο μπλε φόρεμα που θα φορούσα για πολλά χρόνια ακόμα, δουλεύοντας στις αποθήκες που χρησιμοποιούσαμε ως αυτοσχέδια εργαστήρια. Αφιερώσαμε τη ζωή μας, μαζί με τον Ανρί Μπακερέλ, στη μελέτη της μυστηριώδους ενέργειας που ανακαλύψαμε ότι εκπέμπουν το ουράνιο και τα ορυκτά του. (Σύντομα ο Πιερ γονιτεύτηκε τόσο από τα αποτελέσματα της έρευνάς μου, που εγκατέλειψε τις δικές του μελέτες επάνω στους κρυστάλλους για να με ακολουθήσει.) Αποδείξαμε πως η ενέργεια αυτή πηγάζει από τον πυρήνα του ατόμου, που ως τότε το θεωρούσαμε αδιάσπαστο, και την ονομάσαμε ραδιενέργεια. Επινόησαμε δικούς μας τρόπους για να διαχωρίζουμε τα ορυκτά που την εξέπεμπαν στα στοιχεία τους και τότε ανακαλύψαμε πως υπήρχαν ανάμεσά

τους δύο που δεν τα γνώριζε ως τότε κανείς. Το πρώτο το ονομάσαμε πολώνιο. Το δεύτερο ράδιο.

Ποτέ δεν πατεντάραμε τις ανακαλύψεις μας – βρήκαμε πως μια τέτοια χρονοβόρα διαδικασία θα μας έκλεβε ενέργεια από την πραγματική δουλειά που έπρεπε να γίνει. Κι έτσι, όταν στήθηκε μια ολόκληρη βιομηχανία γύρω από τα δυο καινούρια στοιχεία και όταν αποδείχτηκε πως το ράδιο είναι πολύτιμο για τη θεραπεία του καρκίνου, η ανακάλυψή μας έγινε περιζήτητη: οι εταιρείες που την εκμεταλλεύονταν κέρδιζαν εκατομμύρια από την αξιοποίησή της και το ίδιο το ράδιο είχε γίνει πια τόσο ακριβό, που ήταν αδύνατο να το αγοράσουμε σε μια αξιοσέβαστη ποσότητα ώστε να συνεχίσουμε να το μελετάμε. Αλλά... είπαμε: μάλλον το να γίνω πλούσια δεν ήταν ανάμεσα στα ταλέντα μου.

Το πρώτο μου Νόμπελ παραλίγο να μην το πάρω ποτέ.

Τι κι αν ήμουν η πρώτη γυναίκα που είχε πάρει διδακτορικό δίπλωμα σε επιστημονικό πεδίο; Οι περισσότεροι επιστήμονες της εποχής μου θεωρούσαν αδύνατο μία γυναίκα να έχει εμπλακεί σε τόσο σημαντική πρωτότυπη έρευνα και να έχει διατυπώσει τέτοιες θεωρίες. Τα περισσότερα επιτεύγματά μας τα απέδιδαν αποκλειστικά στον Πιερ κι

εμένα με θεωρούσαν απλώς βοηθό στις προσπάθειές του. Και μόνο επειδή ο καλός μου ο Πιερ αρνήθηκε να είναι υποψήφιος για το βραβείο αν δεν αναγνωριζόταν η δική μου συμμετοχή στις ανακαλύψεις μας πείστηκε η Ακαδημία να τιμήσει κι εμένα.

(«Τα σφάλματα, έτσι κι αλλιώς, καταρρίπτονται δύσκολα» έγραφε τότε η φίλη μου, η φυσικός Χέρθα Άιρτον, έξαλλη που οι συνάδελφοί μας αγνοούσαν τη δουλειά μου. «Τα σφάλματα όμως που αποδίδουν το έργο μιας γυναίκας σε έναν άντρα έχουν περισσότερες ζωές κι από τις γάτες».)

Στις περισσότερες από τις ομιλίες που μας καλούσαν να δώσουμε, απαγορευόταν να ανέβω στο βήμα και να πάρω τον λόγο. Πάντα ο Πιερ μιλούσε για λογαριασμό και των δυο μας. Τι μου έμενε, λοιπόν, για να προστατέψω τα πράγματα που ήξερα ότι έκανα και τον ρόλο που ήξερα ότι έπαιζα στην έρευνά μας; Το να καταγράψω την κάθε μου ανακάλυψη, το παραμικρό πείραμά μου, και να δουλεύω ακόμα πιο σκληρά για να αποδεικνύω, πέρα από κάθε αμφιβολία, τα ευρήματα και τις θεωρίες μου.

Ίσως γι' αυτό, τη χρονιά που πέθανε ο Πιερ, κατάφερα να απομονώσω το ράδιο.

* * *

Είχαμε κατακτήσει την υψηλότερη κορυφή που μπορούσε τότε επιστήμονας να ελπίζει ότι θα κατακτήσει: είχαμε προσθέσει δυο καινούρια στοιχεία στον Περιοδικό Πίνακα. Συνεχίζαμε την έρευνά μας με δυσκολία, χάρη στους μισθούς που μας εξασφάλιζε η διδασκαλία, σε δωρεές κυβερνήσεων και φιланθρώπων και στη συνεργασία μας με μεγάλες εταιρείες που μας προμήθευαν με το απαραίτητο υλικό, και καμαρώναμε τις κόρες μας, την Εύα και την Ιρέν, καθώς μεγάλωναν. Υπομέναμε τα πολλά προβλήματα υγείας που μας ταλαιπωρούσαν και τους δυο, ήμασταν όμως ευτυχισμένοι.

Όσπου, ξαφνικά, ένα μεσημέρι του 1906, ο Πιερ σκοτώθηκε διασχίζοντας, αφηρημένος όπως πάντα, έναν πολυσύχναστο δρόμο του Παρισιού, από ένα κάρο γεμάτο στρατιωτικές στολές που άργησε πολύ να τον πάρει χαμπάρι.

Ο θάνατός του με άφησε πιο μόνη από ποτέ. Είχα υποχρέωση, όμως, ακόμα και χωρίς εκείνον, να συνεχίσω αυτό που είχαμε ξεκινήσει μαζί. Αρνήθηκα τη σύνταξη που μου πρόσφερε το γαλλικό κράτος, δέχτηκα όμως να αναλάβω την

“ Τα θυμάμαι να φωσφορίζουν
και να λάμπουν μέσα στο σκοτάδι
της αποθήκης μας όταν γλιστρούσαμε
εκεί τα μεσάνυχτα οι δυο μας,
αφού έπεφταν για ύπνο τα παιδιά... ”

έδρα του στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Όχι από φιλοδοξία (έτσι κι αλλιώς πάντα θα έτρεμα από τρακ όποτε ήταν ν' ανέβω στην έδρα), αλλά μόνο από την επιθυμία μου να φτιάξω, στο όνομά του, ένα ερευνητικό εργαστήριο μοναδικό στο είδος του – το εργαστήριο που εμείς δεν είχαμε ποτέ.

Ρίχτηκα λοιπόν με τα μούτρα στη δουλειά. Το 1911 τιμήθηκα με το δεύτερο Νόμπελ μου, στη Χημεία αυτή τη φορά, για το νέο στοιχείο που, ό,τι κι αν έλεγαν οι γύρω μου, είχα καταφέρει να απομονώσω.

Όσο για το Ινστιτούτο Ραδίου, είχε γίνει ο σκοπός της ζωής μου. Ποτέ δεν το σκέφτηκα δεύτερη φορά όταν χρειαζόταν να απευθυνθώ σε κάποιον φιλόνθρωπο ευεργέτη και να του ζητήσω χρήματα γι' αυτό το γιγάντιο έργο που είχα αποφασίσει να φέρω εις πέρας, στο όνομα του Πιερ, πριν η υγεία μου διαλυθεί εντελώς.

Α, η υγεία μου.

Έρχονται πολλοί και κοιτάνε τα δάκτυλα, το δέρμα, τις αιματολογικές μου εξετάσεις, και λένε πως η ραδιενέργεια μας κατέστρεψε, εμένα και τον Πιερ. Πως τα πράγματά μας, ακόμα και τα τετράδια των συνταγών μου, θα παραμείνουν ραδιενεργά για ολόκληρες δεκαετίες ακόμα, και πως δε θα επιτρέπεται να τα ακουμπήσει κανείς εξαιτίας του θανατηφόρου φορτίου που κουβαλάνε – του φορτίου που εμείς, τόσα χρόνια, χειριζόμασταν με γυμνά χέρια. Πως εξαιτίας της ραδιενέργειας αρρωσταίναμε έτσι συχνά, τόσα χρόνια, και εξαιτίας της θα πεθάνουμε. Ποιος ξέρει. Ο Πιερ δεν πρόλαβε να τους βγάλει αληθινούς ή ψεύτες. Κι όσο για μένα... Εγώ αγαπώ τόσο τα στοιχεία μου, τα παιδιά της έρευνάς μου, που ποτέ δε θα πιστέψω πως θα μπορούσαν αυτά τα ίδια να μου κάνουν κακό.

Τα θυμάμαι να φωσφορίζουν και να λάμπουν μέσα στο σκοτάδι της αποθήκης μας όταν γλιστρούσαμε εκεί τα μεσάνυχτα οι δυο μας, αφού έπεφταν για ύπνο τα παιδιά, και το μόνο που χωράει στη σκέψη μου είναι η αγάπη για τα χρόνια που περάσαμε μαζί τους, με τα στοιχεία, με τα παιδιά, με την αγάπη για την επιστήμη μας.

* * *

Το 1914 Εξέσπασε ο πόλεμος. Ζήτησα να εξαργυρώσω τα μετάλλιά μου για να συνεισφέρω στις ανάγκες, μα μου το αρνήθηκαν. Το μοναδικό άλλο πράγμα που είχα να δώσω ήταν οι γνώσεις μου και η επιθυμία μου –η υπόσχεσή μου στον Πιερ– να χρησιμοποιήσω τις ανακαλύψεις μας μόνο για καλό. Κι αυτό ήταν κάτι που δεν μπορούσαν να μου αρνηθούν.

Σκοπός μου ήταν να βοηθήσω ώστε να μπορούν οι τραυματισμένοι στρατιώτες να εγχειρίζονται χωρίς να απομακρύνονται από το πεδίο της μάχης. Έτσι, έφτιαξα τα «μικρά Κιουρί»: φορητά μηχανήματα που εξέπεμπαν ακτίνες Χ και που έκαναν πιο αποτελεσματική τη δουλειά των γιατρών στις εμπροσθοφυλακές.

Για μένα ήταν ένα αυτονόητο κομμάτι της δουλειάς μου. Για τον πολύ κόσμο, για τους φιλόνθρωπους από τους οποίους ζητούσα στήριξη για να συγκεντρώσω ένα γραμμάριο ραδίου και να συνεχίσω τις έρευνές μου ήταν ένας τρόπος να με φέρουν πιο κοντά σ' αυτό που ήθελαν να είμαι για να με καταλάβουν. Ως τότε τους ήταν αδύνατο να δεχτούν πως ήμουν μια επιστήμονας όπως οι άντρες συνάδελφοί μου. Πως ήμουν μια ιδιόρρυθμη, συχνά μοναχική και αυστηρή ερευνήτρια, που πάθαινε κρίσεις κατάθλιψης παρά τις επιτυχίες και τη φήμη της και που

ενδιαφερόταν για τη γνώση πολύ περισσότερο απ' ό,τι για τα ρούχα, τα χρήματα ή τη γνώμη που είχαν οι άλλοι για κείνη. Οι περισσότεροι ένοιωθαν πολύ πιο άνετα να με παρουσιάζουν ως την ανιδιοτελή γιατρό που πολεμούσε τον καρκίνο ή την αφοσιωμένη μητέρα που είχε θυσιάσει την ίδια της τη ζωή για να

σώσει τους ήρωες του πολέμου.

Δεν είμαι τίποτα απ' όλα αυτά. Είμαι η Μάνια Σκλοντόφσκα, η Μαρί Κιουρι, θα πεθάνω από απλαστική αναιμία λόγω της μακροχρόνιας έκθεσής μου στη ραδιενέργεια και πάντα θα βλέπω μπροστά μου όχι τα όσα έχουμε κάνει, αλλά τα όσα μένει ακόμα να γίνουν.

Κάτι που δεν ήξερες

Εκτός από την ίδια και τον σύζυγό της, τιμήθηκε με Νόμπελ και η κόρη της η Ιρέν.

Άντα Λαβλές

Η πρώτη προγραμματιστριά

Ήμουν 12 χρονών όταν αποφάσισα πως ήθελα να πετάξω. Ήμουν αρρωστιάριο παιδί κι από τις μαγουλάδες είχα κινδυνέψει να μείνω παράλυτη. Δεν περπατούσα, λοιπόν, καλά καλά, όμως ήθελα να πετάξω.

Μαθηματικός και συγγραφέας, κόρη του φιλέλληνα λόρδου Μπάυρον. Ήταν η πρώτη που μπόρεσε να αναγνωρίσει όλες τις δυνατότητες των πρώτων υπολογιστικών μηχανών του Τσαρλς Μπάμπιτζ και έγραψε, μέσα από τις «Σημειώσεις» της γι' αυτές, το πρώτο πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή.

- 1815 Γεννιέται στην Αγγλία.
- 1824 Ο πατέρας της, ο λόρδος Μπάυρον, σκοτώνεται στην Ελληνική Επανάσταση.
- 1833 Γνωρίζει τον μαθηματικό Τσαρλς Μπάμπατζ.
- 1842 Ξεκινάει να μελετά τις δυνατότητες της Αναλυτικής Μηχανής.
- 1852 Πεθαίνει από καρκίνο.

Ήμουν 12 χρονών όταν αποφάσισα πως ήθελα να πετάξω. Ήμουν αρρωστιάριο παιδί κι από τις μαγουλάδες είχα κινδυνέψει να μείνω παράλυτη. Δεν περπατούσα, λοιπόν, καλά καλά, όμως ήθελα να πετάξω.

Πρώτα, τον Φεβρουάριο του 1828, έφτιαξα τα φτερά μου, μόνη μέσα στο τεράστιο κτήμα που νοίκιαζε η μητέρα μου, παρέα με την κυρία Παφ, την αγαπημένη μου γάτα. Δοκίμασα αρκετά υλικά –χαρτί, σύρμα, πούπουλα– και μελέτησα την ανατομία των πουλιών για να καταλάβω ποια θα 'πρεπε να είναι η σωστή αναλογία των φτερών σε σχέση με το σώμα. Διάλεξα και τον εξοπλισμό μου: μια πυξίδα, βασικά, για να φτάσω στην άλλη άκρη της χώρας από τον πιο σύντομο δρόμο και να μην πέσω πάνω σε κανένα βουνό. Κι ύστερα είπα να γράψω ένα βιβλίο: θα λεγόταν Ιπτολογία και θα περιείχε όλα τα συμπεράσματα των ερευνών μου.

Το όνομά μου είναι Αουγκούστα Άντα Κινγκ-Νόελ, κόμισσα του Λαβλέις, Πλανεύτρα του Αριθμού και Νεράιδα Κυρία, όπως με αποκαλούσε

ο γλυκός μου ο Μπάμπατζ, και τελικά δεν πέταξα ποτέ. Πέταξαν άλλοι, κι αυτό είναι που μετράει για μένα.

* * *

Γεννήθηκα το 1815 και ήμουν το μοναδικό νόμιμο παιδί του ποιητή λόρδου Μπάυρον και της Ανν Ιζαμπέλλα Μίλμπανκ, λαίδης του Γουέντγουορθ. Λέω «νόμιμο» γιατί ο πατέρας μου είχε κάνει, απ' ό,τι φαίνεται, ένα σωρό παιδιά ακόμη, εκτός γάμου, με διάφορες κυρίες που γνώριζα ή δε γνώριζα ποτέ – κι αυτός ήταν μάλλον ένας από τους λόγους που, αμέσως μετά τη γέννησή μου, η μητέρα μου έφτασε να τον απεχθάνεται τόσο. Τον χώρισε, όπως και να 'χει, κι έβαλε από τότε σκοπό της ζωής της να ξεριζώσει από μέσα μου οτιδήποτε είχε να κάνει μ' εκείνον: την ποίηση, τον ρομαντισμό, όλα αυτά που τον έκαναν στα μάτια της τρελό. Και, φυσικά, να κάνω έναν καλό γάμο.

Ως επιστήμονας που ήταν («Μήδεια των Μαθηματικών» και «Πριγκίπισσα των Παραλληλογράμμων» την αποκαλούσε ο λόρδος Μπάυρον),

η μητέρα μου όρισε πως απ' τα 4 πρέπει να ασχοληθώ με τους αριθμούς και τις επιστήμες. Και, παρότι πολλά απ' όσα όριζε γενικά για τη δική μου ζωή μου έφεραν μεγάλη καταπίεση και δυστυχία, αυτή της η επιμονή μ' έφερε κοντά στους πιο αγαπημένους μου δασκάλους: τον Αουγκούστους ντε Μόργκαν, τον μεγάλο μαθηματικό, και την ερευνήτρια Μαίρη Σόμμερβιλ, εκείνη που μου σύστησε ύστερα και τον αγαπημένο μου Μπάμπιτς.

(Ξέρεις, οι καλύτεροι δάσκαλοι είναι εκείνοι που πιστεύουν σ' εσένα: «Οι ικανότητες της κόρη σας στα μαθηματικά» έγραφε κάποτε ο Ντε Μόργκαν στη μητέρα μου «θα μπορούσαν να την οδηγήσουν στο να γίνει μια γνήσια ερευνήτρια των μαθηματικών, ίσως μάλιστα και πρώτης τάξεως επιστήμων».)

Και με ενδιέφεραν όλα: η ιστορία και η γεωγραφία, η νευρολογία και ο υπνωτισμός, το πώς γεννιούνται στον εγκέφαλο οι σκέψεις και τα συναισθήματα (μήπως φοβόμουν κι εγώ ότι μπορεί κάτι να έχω πάρει από την «τρέλα» του πατέρα μου; Μπορεί, ποιος ξέρει;), οι τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής μου – η ατμομηχανή, ο μηχανικός αργαλειός, ο τηλεγράφος –, που τις φανταζόμουν να μπλέκονται με τις ζωές των ανθρώπων και να τις αλλάζουν, οι μύλοι που επισκεπτόταν η μητέρα για τις φιλανθρωπίες της, το αν μπορούσε να φτιάξει κανείς μια μαθηματική φόρμουλα που να λύνει πάντα, μα πάντα, τις πασιέντζες, το αν θα μπορούσαμε να φτιάξουμε έναν αλγόριθμο για να κερδίζουμε στα στοιχήματα του ιπποδρόμου. Όλα. Κάποτε μου καρφώθηκε η ιδέα πως αυτό στο οποίο θα μπορούσα να μεγαλουργήσω ήταν η λογοτεχνία ή και η μουσική. Τα μαθηματικά, όμως, ήταν τελικά η μεγάλη μου αγάπη.

Το όνομά μου είναι Άντα Λαβλές, ο πατέρας μου πέθανε 36 χρονών στην καρδιά της Ελληνικής Επανάστασης κι εγώ, παρότι δεν τον γνώρισα ποτέ, ενώ πέθαινα, άρρωστη πάλι, 36 χρονών, ζήτησα να με θάψουν κοντά του.

* * *

Δεν ήμουν η πρώτη, ούτε η μοναδική γυναίκα μαθηματικός της εποχής μου – όμως μη φανταστείς ότι υπήρχαν και πολλές. Πρωταρχικός σκοπός των περισσότερων ήταν να κάνουν έναν καλό γάμο και να διατηρήσουν ένα αξιοσέβαστο όνομα στην καλή κοινωνία της Βρετανίας.

Εκδίδονταν, βέβαια, περιοδικά, όχι αμιγώς επιστημονικά, που ενθάρρυναν ωστόσο αρκετές μαθηματικούς να δημοσιεύσουν εκεί τις μελέτες τους – μέσα απ' αυτά, άλλωστε, πολλές νέες γυναίκες έρχονταν για πρώτη φορά σε επαφή με επιστήμες όπως η Άλγεβρα και η Ευκλείδεια Γεωμετρία, που τους άνοιγαν παράθυρα προς έναν εντελώς διαφορετικό κόσμο απ' αυτόν που γνώριζαν ως τότε.

Ακόμα και οι γυναίκες που μορφώνονταν και καταπνάνονταν ενεργά με τη γνώση, όμως, συναντούσαν εμπόδια που κάθε άλλο παρά διευκόλυναν την πορεία τους: φαντάσου ότι, λόγω του φύλου τους, δεν είχαν πρόσβαση στη βιβλιοθήκη της Βασιλικής Εταιρείας του Λονδίνου – μια ενοχλητική υπενθύμιση ότι ο ρόλος τους ήταν στο σπίτι, με τα παιδιά και τις αγαθοεργίες τους.

Ίσως γι' αυτό και ο Τσαρλς Μπάμπιτς, όταν με πρωτογνώρισε, το 1833, δεν έδωσε αρχικά μεγάλη σημασία ούτε στην όρεξη ούτε στις ικανότητές μου. Χορεύαμε, παίζαμε παιχνίδια λογικής και συζητούσαμε

σε ένα από τα θρυλικά του «σαλόνια» (ήμουν 17, βλέπεις, είχα κάνει πρόσφατα την πρώτη μου εμφάνιση στη βασιλική αυλή, και κάπως έτσι είχα ξεκινήσει τη σταδιοδρομία μου στην υψηλή κοινωνία της Βρετανίας), κι εκείνος θέλησε να κάνει στην ομήγυρη μια επίδειξη της Μηχανής των Διαφορών που προσπαθούσε τότε να φτιάξει.

Τα επιτεύγματά του με μάγεψαν. Ήθελα ο επιστήμονας αυτός, που έγινε αργότερα γνωστός ως Πατέρας των Υπολογιστών, να γίνει μέντοράς μου. Του έγραψα ένα γράμμα κι εκείνος μάλλον θα γέλασε στην αρχή. Μου πρότεινε όμως να μου δείξει την Ασημένια Κυρία, ένα αυτόματο που χρησιμοποιούσε για να σπάει τον πάγο στα συχνά του πάρτι. Όμως εμένα δε μ' ενδιέφεραν οι κούκλες, μ' ενδιέφεραν τα μαθηματικά που μπορούσαν ν' αλλάξουν τον κόσμο.

Το όνομά μου είναι Άντα και μου το έδωσε ο πατέρας μου – ο πατέρας μου, όμως, ήθελε να γεννηθώ αγόρι.

* * *

«Ας ξεχάσουμε τον κόσμο όλο, τα προβλήματά του και τους άπειρους τσαρλατάνους του – ας τα ξεχάσουμε όλα, τουτέστιν, εκτός από την Πλανεύτρα του Αριθμού».

Έτσι έγραφε για μένα ο καλός μου ο Μπάμπιτς το 1943.

Είχε ολοκληρώσει τότε την καινούρια του ιδέα για μια Αναλυτική Μηχανή που δε θα υπολόγιζε μόνο τη διαφορά ανάμεσα στους αριθμούς, όπως η προηγούμενη, αλλά θα μπορούσε να κάνει κι ένα σωρό άλλες πράξεις.

Και μάλλον τον είχα πείσει πια για τις ικανότητές μου.

Όταν δημοσιεύτηκε στα γαλλικά μια διάλεξη που είχε δώσει ο

Μπάμπιτς στο Πανεπιστήμιο του Τορίνου σχετικά με την Αναλυτική Μηχανή του, μου ανέθεσε να τη μεταφράσω στα αγγλικά.

Κι έτσι, πέρασα εννιά μήνες δουλεύοντας σκληρά, μεταφράζοντας και συμπληρώνοντας την εργασία αυτή με τις δικές μου «Σημειώσεις», που κατέληξαν τριπλάσιες σε έκταση από το πρωτότυπο κείμενο, και με τις οποίες προσπάθησα να εξηγήσω γιατί η εφεύρεση αυτή ήταν τόσο σημαντική – πιο σημαντική ίσως κι απ' ό,τι φανταζόταν ο δημιουργός της – και πώς θα μπορούσε κανείς να τη χρησιμοποιήσει για να πραγματοποιήσει, εκτός από υπολογισμούς, κι ένα σωρό άλλα θαυμάσια πράγματα με λέξεις, εικόνες, μουσική.

Ήμουν πλέον παντρεμένη και είχα τρία παιδιά, όμως έγραφα κάθε μέρα σχεδόν στον Μπάμπιτς για τις προόδους και τις απορίες μου. Του έλεγα «Δούλεψα σήμερα αδιάκοπα και με μεγάλη επιτυχία. Θα σου αρέσει πολύ ο Πίνακας και το Διάγραμμα. Τα έφτιαξα με ιδιαίτερη προσοχή, όπως και τα παραρτήματα, τα οποία φρόντισα με μεγάλη λεπτομέρεια». Αλλά και «Αγαπητέ μου Μπάμπιτς, είμαι ιδιαίτερα απογοητευμένη που έχω βρεθεί σε τόσο μεγάλο τέλμα και αδιέξοδο μ' αυτούς τους αριθμούς, και μου είναι αδύνατο να το τελειώσω σήμερα αυτό το πράγμα. Βγαίνω για ιππασία, τόσο το καλύτερο».

Αργότερα είπαν πως με τις «Σημειώσεις» μου αυτές, προσπαθώντας να δείξω πώς θα μπορούσε η Αναλυτική Μηχανή να υπολογίζει την πιο δύσκολη ακολουθία αριθμών, τους αριθμούς Μπερνούλι, είχα γράψει το πρώτο πρόγραμμα ηλεκτρονικών υπολογιστών που φτιάχτηκε ποτέ. Είπαν πως ήμουν η πρώτη που

“ Δεν έζησα για να γνωρίσω όλες τις γυναίκες που έχουν τιμηθεί τόσα χρόνια με μετάλλια στο όνομά μου για τα επιτεύγματά τους στον χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ξαναγεννιέμαι, όμως, σε κάθε άνοιγμα του υπολογιστή, σε κάθε τραγούδι που αναπαράγεις από τον σκληρό σου δίσκο, σε κάθε υπολογισμό που κάνεις με το μικρό σου κινητό. ”

μπόρεσε να καταλάβει ότι αυτού του είδους οι μηχανές μπορούσαν να επεξεργαστούν, εκτός από αριθμούς, και οτιδήποτε άλλο μπορούσε να συμβολιστεί με αριθμούς – γράμματα, νότες, χρώματα.

Όμως εγώ, που πάντα έβλεπα την επιστήμη με τον ρομαντισμό του πατέρα μου και δεν μπόρεσα ποτέ να διαχωρίσω μια υπολογιστική μηχανή από την ομορφιά των κρυμμένων δυνατοτήτων της, το μόνο που ήθελα ήταν να εξηγήσω, μέσα από τα μαθηματικά, κάτι ακόμα από τη μαγεία του φυσικού κόσμου. Ήθελα να μιλήσω στους ανθρώπους όσο πιο καθαρά γίνεται για τη σπουδαία δουλειά του Τσαρλς Μπάμπατζ, που κανείς σχεδόν δεν τον έπαιρνε στα σοβαρά στην εποχή του. Και ήθελα, με τις «Σημειώσεις» μου αυτές, να φτιάξω την πρώτη μαγιά μιας οικογένειας με πολλά ακόμα άρθρα, πολλές μελέτες και πολλούς μαθηματικούς τύπους, που όλα τους θα έφεραν την υπογραφή μου.

Το όνομά μου είναι Α.Ε.Α. και

βλέπω το μυαλό μου ως κάτι που δεν πρόκειται να πεθάνει ποτέ.

* * *

Τι θα είχε γίνει αν είχα ζήσει περισσότερα χρόνια αφότου έγραψα τις «Σημειώσεις» μου για την Αναλυτική Μηχανή; Είχα προτείνει στον Μπάμπατζ να αναλάβω εγώ την υλοποίηση της μηχανής του και είμαι σχεδόν σίγουρη πως θα τα είχα καταφέρει. Ίσως να φτάναμε ακόμα και στο σημείο να την κατασκευάσουμε ως ηλεκτρομαγνητική και να πετύχουμε, με τη βοήθειά της, μερικά από τα πράγματα που κάνουν σήμερα οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές. Ίσως και να είχαμε καταφέρει να πείσουμε τον κόσμο και για την εμπορική της αξία.

(Είχα εμπιστοσύνη στο μυαλό και στο πάθος μου και πίστευα πως το πάθος αυτό συνοδεύεται πάντα σχεδόν κι από ένα βαθμό ιδιοφυΐας. Κι ως απαντούσαν

στην αυτοπεποίθησή μου αυτή οι μεταγενέστεροι μελετητές μου ότι μάλλον ήμουν ναρκομανής, αλλιώς δεν εξηγείται τόση υπεροψία. Είναι πάντα δύσκολο, βλέπεις, ακόμα και σήμερα, να δεχτούν οι άνθρωποι ότι μπορεί μια γυναίκα να έχει από μόνη της μια αίσθηση της αξίας της, καθώς θεωρούν πως πάντα πρέπει κάποιος άλλος –άντρας συνήθως– να της την επικυρώνει.)

Όπως και να 'χει, δεν έζησα αρκετά.

Δεν έζησα για να δω τους επιστήμονες να ανασύρουν από το σκοτάδι, τη δεκαετία του '40, τη δουλειά που είχα κάνει με τον Μπάμπιτς, ούτε για να διαβάσω τη γλώσσα προγραμματισμού που

φτιάχτηκε το 1980 και πήρε το όνομά μου. Δεν έζησα για να γνωρίσω όλες τις γυναίκες που έχουν τιμηθεί τόσα χρόνια με μετάλλια στο όνομά μου για τα επιτεύγματά τους στον χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ξαναγεννιέμαι, όμως, σε κάθε άνοιγμα του υπολογιστή, σε κάθε τραγούδι που αναπαράγεις από τον σκληρό σου δίσκο, σε κάθε υπολογισμό που κάνεις με το μικρό σου κινητό. Και θα ζω σε κάθε γυναίκα που, αδιαφορώντας για την τάξη της και τα στερεότυπα ή τις προκαταλήψεις της εποχής της, συνδύασε τον ρομαντισμό και την ευφυΐα της προσπαθώντας να φτιάξει έναν καλύτερο κόσμο.

Κάτι που δεν ήξερες

Θα μπορούσε να έχει μείνει στην ιστορία ως η πρώτη γυναίκα που κατάφερε να πετάξει ή να εφεύρει ένα μαθηματικό μοντέλο για τζογαδόρους αν αυτές της οι επίμονες προσπάθειες είχαν σημειώσει μεγαλύτερη επιτυχία.